

Uniwersytet Łódzki
Komisja UŁ ds. stopni naukowych
w dyscyplinie nauki socjologiczne
ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 3/5
90-255 Łódź

za pośrednictwem:

Rady Doskonałości Naukowej
pl. Defilad 1
00-901 Warszawa
(Pałac Kultury i Nauki, p. XXIV, pok. 2401)

Karol Franczak
Katedra Socjologii Kultury
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Uniwersytet Łódzki
ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 3/5
90-255 Łódź

Wniosek

z dnia 15 października 2025 roku

o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie **nauk społecznych** w dyscyplinie¹ **nauki socjologiczne**.

Określenie osiągnięcia naukowego będącego podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego: monografia naukowa (zgodnie z art. 219 ust. 1. Pkt 2a Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce)

Karol Franczak (2025) *Kultura jako źródło zysku? Sprzeczności gospodarki kreatywnej*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.

ISBN: 978-83-7963-240-4, ISBN: 978-83-7963-241-1 (e-book)

¹ Klasyfikacja dziedzin i dyscyplin wg. rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20.09.2018 w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin w zakresie sztuki (Dz. U. z 2018 r. poz. 1818).

Wnoszę – na podstawie art. 221 ust. 10 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce – aby komisja habilitacyjna podejmowała uchwałę w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w głosowaniu ~~tajnym~~/jawnym.

Zostałem poinformowany, że:

Administratorem w odniesieniu do danych osobowych pozyskanych w ramach postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego jest Przewodniczący Rady Doskonałości Naukowej z siedzibą w Warszawie (pl. Defilad 1, XXIV piętro, 00-901 Warszawa).

Kontakt za pośrednictwem e-mail: kancelaria@rdn.gov.pl, tel. 22 656 60 98 lub w siedzibie organu. Dane osobowe będą przetwarzane w oparciu o przesłankę wskazaną w art. 6 ust. 1 lit. c) Rozporządzenia UE 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w związku z art. 220 – 221 oraz art. 232 – 240 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, w celu przeprowadzenia postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego oraz realizacji praw i obowiązków oraz środków odwoławczych przewidzianych w tym postępowaniu.

Szczegółowa informacja na temat przetwarzania danych osobowych w postępowaniu dostępna jest na stronie www.rdn.gov.pl/klauzula-informacyjna-rodo.html.

.....
Karel Franczak
(podpis wnioskodawcy)

Załączniki:

Dane wnioskodawcy.

Kopia dokumentu potwierdzającego posiadanie stopnia doktora.

Autoreferat przedstawiający opis kariery zawodowej oraz istotnej aktywności naukowej.

Wykaz osiągnięć naukowych.

Monografia *Kultura jako źródło zysku? Sprzeczności gospodarki kreatywnej*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.

Pliki pięciu artykułów wskazanych w autoreferacie:

1. K. Franczak, *Jak opisać doświadczenie, dla którego nie ma języka? Dyskursywizacja awansu klasowego w polskiej debacie publicznej*, „Przegląd Socjologiczny” 2024 tom 73, nr 4, s. 129-149.
2. K. Franczak, „Germany in ruins”. Framing new political movements in Germany in the Polish opinion-forming press, „Lodz Papers in Pragmatics” 2019 nr 15(1), s. 97-119.
3. K. Franczak, *The Circulation of Knowledge in Public Discourse – between ‘Popularization’ and ‘Populization’*, „Polish Sociological Review” 2016 nr 1, s. 19-32.
4. K. Franczak, *Between Diagnosis and Prognosis – Media ‘Instruction Manuals’ on Economic Crisis*, w: S. Leonzi, G. Ciofalo, A. Di Stefano (red.), *Power and Communication. Media, Politics and Institutions in Times of Crisis*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2015, s. 117-131.
5. K. Franczak, „Uwiedzwienie” sztuki: problem intelektualizacji współczesnych działań artystycznych, „Kultura i Społeczeństwo” 2013 nr 1, s. 43-58.

Autoreferat

1. Imię i nazwisko

Karol Franczak

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

2009 – Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego. Uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii na podstawie pracy pt. *Austriackie spory o trudną przeszłość. Artyści – sfera publiczna – demokracja*. Promotor: dr. hab. Marek Czyżewski, prof. UŁ.

2005 – Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego. Uzyskanie tytułu magistra kulturoznawstwa na podstawie pracy pt. *Mimesis i reprezentacja. Współczesna refleksja badawcza i praktyka teatru*.

Promotor: prof. dr hab. Dobrochna Ratajczakowa.

2003 – Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego. Uzyskanie tytułu magistra socjologii na podstawie pracy pt. *Populizm i jego zwolennicy w okresie transformacji systemowej w Polsce*.

Promotor: dr. hab. Anita Miszalska, prof. UŁ.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

Od 2022 – Adiunkt w Katedrze Socjologii Kultury, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki

2009–2022 – Adiunkt w Zakładzie Badań Komunikacji Społecznej, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki

2004–2009 – Asystent w Katedrze Socjologii Kultury, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Omówienie monografii naukowej przedstawionej w postępowaniu habilitacyjnym

Karol Franczak, *Kultura jako źródło zysku? Sprzeczności gospodarki kreatywnej*, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2025.

Recenzenci wydawniczy:

Prof. dr hab. Marek Krajewski, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Dr hab. Marta Bucholc, prof. Uniwersytetu Warszawskiego

Osiągnięciem naukowym będącym podstawą wniosku habilitacyjnego jest monografia autorska pt. *Kultura jako źródło zysku? Sprzeczności gospodarki kreatywnej*, wydana w 2025 roku przez Wydawnictwo Akademickie Sedno w serii wydawniczej Biblioteka Dyskursu Publicznego. Monografia ta została uzupełniona o pięć artykułów naukowych, przywoływanych w dalszej części autoreferatu, które nawiązują do wcześniejszego dorobku oraz aktualnie prowadzonych badań. Takie uzupełnienie pozwala uchwycić ciągłość i rozwój moich zainteresowań badawczych, a także pokazać, w jaki sposób wnioski z monografii wpisują się w szerszy kontekst mojej pracy naukowej. Dla większej przejrzystości tekstu odniesienia bibliograficzne do tych artykułów zostały wyróżnione pogrubioną czcionką.

Przedstawiona do oceny książka jest krytyczną analizą jednej z najbardziej wpływowych w Polsce w ostatnich kilkunastu latach narracji modernizacyjnych – dyskursu kreatywności. Analizuję, jak kreatywność i innowacyjność – niegdyś domeny twórczości artystycznej – stały się dziś elementami politycznych i gospodarczych projektów, a jednocześnie narzędziami panowania. W przypadku dominujących w dyskursie publicznym znaczeń i metafor kreatywności mówić można bowiem o istotnej przemianie funkcji tego pojęcia (*Funktionwandel*) w znaczeniu, jakie temu procesowi nadał Karl Mannheim (1964) – ewolucji od synonimu subwersji do elementu słownika nowego ducha kapitalizmu. W efekcie kreatywność i innowacyjność zajęły ważne miejsce obok innych słów-kluczy z repertuaru modnych strategii zarządczych wdrażanych w Polsce po 1989 roku, jak „zasoby ludzkie” (*human resources*), „kapitał społeczny” (*social capital*), „uwłasnowolnienie” (*empowerment*), „podmiotowość” (*subjectivity*), „sprawczość” (*agency*), „odporność” (*resilience*) czy „równowaga między pracą a życiem prywatnym” (*work-life balance*).

W książce badam, w jaki sposób kultura została włączona w logikę wzrostu gospodarczego, innowacyjności i produktywności, tracąc przy tym swoją autonomię i funkcję krytyczną. Przyglądam się postulatowi, w których branże kreatywne i instytucje kultury miały stać się trampoliną dla ekonomicznego wzrostu, narzędziem inkluzji społecznej, stymulatorem nowych miejsc pracy czy impulsem do rewitalizacji przestrzeni miejskich. Punktem wyjścia jest pytanie o znaczenie i funkcję retoryki kreatywności w kontekście polskich przemian gospodarczych i społecznych ostatnich piętnastu lat oraz o rolę elit symbolicznych w jej upowszechnianiu. Towarzyszą temu rozważania na temat autonomii i instrumentalizacji kultury, których ważnym aspektem jest ukazanie negatywnych skutków jej uprzedmiotowienia. Stanowiska dotyczące roli kultury jako czynnika rozwoju współczesnej Polski odnoszę do dwóch schematów modernizacyjnych: „konserwatywnego” i „progresywnego”. Aby uchwycić specyfikę obu modeli, odwołuję się do koncepcji Fredrica Jamesona (2002) i jego rozróżnienia między „modernizacją” a „modernizmem”, traktując je jako użyteczne narzędzie do analizy głównych napięć społecznych oraz konfliktów dotyczących kierunku przemian kulturalnych i gospodarczych. W polskim kontekście oba projekty modernizacyjne – „zachowawczy” i „postępowy” – wchodzi ze sobą w dynamiczną relację, tworząc pole napięć, w którym dyskurs gospodarki kreatywnej zarówno zyskuje legitymizację, jak i podlega ograniczeniom. Stawiam tezę, że ze względu na upowszechnienie idei gospodarki kreatywnej podział na instrumentalizację kultury w ujęciu „konserwatywnym” i „progresywnym” jest trafny tylko częściowo. Retoryka ekonomii kultury i akcentowanie znaczenia sektora kreatywnego często idą w poprzek deklaracji światopoglądowych, a wiele celów stawianych przed twórczością pozostaje wspólnych obu obozom. Zarówno perspektywa „konserwatywna” („zachowawcza”), jak i „progresywna” („postępowa”) wykorzystuje podobne mechanizmy retoryczne: afirmację innowacyjności, komodyfikację twórczości oraz promocję przemysłów kultury i sektora kreatywnego. Równocześnie kultura w obu perspektywach pełni funkcję kanału dystrybucji międzynarodowego prestiżu, choć strategie jego osiągania różnią się w zależności od światopoglądowej orientacji.

Następnie szukam historycznych, społecznych i filozoficznych źródeł dyskursu kreatywności oraz rekonstruuje proces wyłaniania się oraz ekspansji idei gospodarki kreatywnej w krajach zachodniego rdzenia. Dalej analizuję strategie wdrażania idei *creative economy* w Europie Środkowo-Wschodniej ze szczególnym uwzględnieniem Polski jako modelowego przykładu zmagania z implementacją idei przemysłów kultury w potransformacyjnym porządku gospodarczym. Uwiedzenie ideą gospodarki kreatywnej i związanymi z nią kategoriami

– społeczeństwem wiedzy, przemysłami kultury, innowacją – ukazuje, jak importowane po 1989 roku projekty rozwojowe stają się w praktyce narzędziami kształtowania opowieści modernizacyjnej w gospodarkach wschodzących. Prowadzona analiza ujawnia jednocześnie ambiwalencję retoryki ekonomii kultury: narzędzie legitymizacji modernizacji staje się także przestrzenią napięć, w której współistnieją zarówno stanowiska afirmatywne wobec nowej narracji, jak i krytyczne czy subwersywne. W tym sensie dyskurs gospodarki kreatywnej nie jest neutralnym elementem strategii rozwojowej, funkcjonuje jako medium równocześnie stabilizujące porządek społeczny i otwierające przestrzeń dla potencjalnych napięć i reinterpretacji lokalnych polityk publicznych. W części empirycznej, opartej na analizie ramowania i elementach analizy dyskursu, rekonstruuje sposoby mówienia o gospodarce kreatywnej obecne w tekstach naukowych, poradnikowych oraz medialnych, identyfikując dominujące schematy interpretacyjne oraz ich polityczne, ideologiczne i praktyczne konsekwencje. Prowadzone analizy służą refleksji nad tym, jak narracja modernizacyjna odwołująca się do idei ekonomii kultury, przemysłów kreatywnych i innowacyjności organizuje zbiorowe wyobrażenia o rozwoju, przyszłości i roli kultury we współczesnym kapitalizmie.

Powiązanie treści monografii z wcześniejszym dorobkiem i aktualnymi badaniami

Książka wyrasta z moich wcześniejszych zainteresowań, wpisując się w konsekwentnie rozwijaną ścieżkę badawczą. Chodzi przede wszystkim o trzy główne obszary problemowe.

(1) W centrum moich zainteresowań teoretycznych i badawczych od lat pozostaje – z uwagi na jego znaczenie w kształtowaniu demokratycznej sfery publicznej – **badanie dyskursu elit symbolicznych**, a co za tym idzie analiza praktyk kształtowania opinii publicznej oraz nagłaśniania i unieważniania problemów społecznych. W tym polu mieści się zainteresowanie władzą sprawowaną w sferze symbolicznej m.in. przez dziennikarzy, polityków i artystów oraz powiązaną z tym kulturowo-normatywną kontrolą nad dyskursem publicznym. Podejmowane w książce habilitacyjnej zagadnienia nawiązują do wcześniejszych badań na temat funkcji elit symbolicznych w dzisiejszym świecie oraz ich znaczenia dla konstruowania obrazu ważnych kwestii społecznych w dyskursie publicznym. W tym obszarze problemowym w książce *Kalający własne gniazdo. Artyści i obrachunek z przeszłością* zajmowałem się m.in. sporami o narodowosocjalistyczną przeszłość Austrii, które prowokowali lokalni *Nestbeschmutzer* (Franczak 2013a). W szczególny sposób zajmował mnie temat werbalizacji i wizualizacji świadomości zbiorowej po 1945 roku w twórczości i publicznych wystąpieniach przedstawicieli austriackiego świata artystycznego, m.in. Thomasa Bernharda, Elfriede Jelinek,

Petera Turriniego, Roberta Menasse i Martina Pollacka. Interesowały mnie publiczne wypowiedzi artystów na tematy polityczne, które zyskiwały w Austrii ponadprzeciętne znaczenie, oraz to, jak w role komentatorów wystąpień pisarzy i ludzi teatru wcielali się nie tylko krytycy literaccy, ale też czołowi dziennikarze i politycy. Znaczenie artystycznych elit symbolicznych i ich społeczną rolę interpretatorów życia publicznego rozważałem m.in. w odniesieniu do pojęcia *Publizist* Jürgena Habermasa (2007) i wariantów tej kategorii, a związek elit symbolicznych i procedury „komentowania” budowałem w oparciu o etnometodologiczną kategorię „wy tłumaczalności” (*accountability*).

Kolejnym obszarem moich badań nad dyskursem elit symbolicznych były sposoby upowszechniania wiedzy w dyskursie publicznym połączone z analizą obserwowanego wśród odbiorców mediów wzrostu zapotrzebowania na omówienia złożonych elementów rzeczywistości. Wyrastało to z obserwacji, że praktyki rozpowszechniania wiedzy stały się jednym z wielu składników syndromu „uwiedzwiania społeczeństwa”, czyli wzmożonego transmitowania wiedzy eksperckiej w dyskursie publicznym, w ramach którego specjaliści z różnych dziedzin zajmują się uproszczonym „tłumaczeniem świata”, dostarczając odbiorcom powszechnie zrozumiałych opisów, egzegez i objaśnień otaczających ich realiów. Prowadzone badania dotyczyły m.in. problemu intelektualizacji działań artystycznych z obszaru sztuk wizualnych służącej określaniu roli artystów i ich twórczości w życiu społeczno-politycznym (**Franczak 2013b**). Efektem realizowanych w tym czasie prac było także przygotowanie przez zespół redakcyjny, którego byłem członkiem, monografii wieloautorskiej *Dyskurs elit symbolicznych. Próba diagnozy* (Czyżewski, Franczak, Nowicka, Stachowiak 2014).

W nawiązaniu do tego nurtu zainteresowań badawczych podjąłem również analizę zjawiska intelektualizacji protestu w dyskursie elit symbolicznych, koncentrując się na sposobach, w jakie elity intelektualne i medialne problematyzują zjawiska oporu, buntu oraz społecznego niezadowolenia. Celem tych badań było rozpoznanie, w jaki sposób protest staje się przedmiotem refleksji i interpretacji w przestrzeni publicznej oraz jak zyskuje status „wydarzenia intelektualnego” – tematu analizowanego, komentowanego i przetwarzanego przez przedstawicieli akademii i świata kultury. W tym kontekście interesowały mnie również mechanizmy, za pomocą których elity symboliczne, deklarując solidarność z ruchem protestu, dokonują jego symbolicznego zawłaszczenia, przekształcając spontaniczne formy sprzeciwu w element własnego dyskursu krytycznego. Inspiracją do tych rozważań stał się między innymi przykład Michela Foucaulta i działalność Groupe d’Information sur les Prisons, które

unaocznili paradyksy i dylematy wpisane w relację między intelektualnym zaangażowaniem a rzeczywistym doświadczeniem społecznego oporu (Franczak 2016a).

Najbardziej dojrzałą formę refleksja nad tym obszarem problemowym osiągnęła w badaniach opisujących dwa konkurencyjne modele upowszechniania wiedzy: „popularyzację” i „populizację” (Franczak 2016b). Pierwszy z nich można identyfikować z tradycyjnym obrazem aktywności elit akademickich, przyjmującym zwykle postać możliwie powszechnego informowania o odkryciach naukowych oraz translacji hermetycznego żargonu akademickiego na język dostępny szerszej publiczności. Stawiałem tezę, że do dominujących praktyk popularyzacji nie można podchodzić bezkrytycznie, jeżeli uwzględni się realne przemiany, które dokonują się dzisiaj w społecznym obiegu nauki. Drugi model – nazywany „populizacją” wiedzy – próbował opisać procesy utraty monopolistycznej pozycji przez dotychczasowych (elitarnych) dysponentów wiedzy naukowej oraz włączanie treściowych i proceduralnych składników dyskursów zdroworozsądkowych do publicznych debat na temat spraw definiowanych jako ważne. Obserwacja współczesnych praktyk społecznych skłania bowiem do wniosku, że liczba obszarów i dyscyplin, w obrębie których naukowcy mogą liczyć na bezwarunkowy posłuch, drastycznie się kurczy. W wielu dziedzinach ich pozycja jest podważana przez zorganizowany oddolnie sceptycyzm przedstawicieli neoelit symbolicznych: członków ruchów społecznych, organizacji pozarządowych, instytucji religijnych, think-tanków, zdeterminowanych pasjonatów-amatorów, internetowych komentatorów, czy nawet influencerów-celebrytów. Wiele z tych podmiotów skutecznie broni się przed etykietą „pseudonauki” czy „kontr-wiedzy”, a zwolenników poszukuje często poza usankcjonowanymi przez tradycyjnych ekspertów kanałami komunikacji.

W tym obszarze problemowym dodatkowym tematem badawczym, łączącym wcześniejsze zainteresowania z wskazaną jako główne osiągnięcie naukowe monografią, jest analiza procesów **demokratyzacji kultury** oraz konsekwencji współczesnego roszczenia do równości w różnych dziedzinach życia, m.in. w obszarze wytwarzania wiedzy, publicznego debatowania oraz sztuki i kultury popularnej. W monografii *Kultura jako źródło zysku? Sprzeczności gospodarki kreatywnej* ostatni przykład odnosi się m.in. do procesów demokratyzacji kreatywności, którą świadomie uczyniono częścią składową dyskursu rozwojowego. Rozszerzenie twórczych dyspozycji poza elitarne środowiska intelektualne i artystyczne oraz intensywna medialna popularyzacja przekonania o korzyściach płynących z umasowienia kreatywności dobrze ilustrują proces dedystancjacji, przez który Karl Mannheim (1956)

rozumiał zanikanie dystansów we współczesnych stosunkach społecznych. Proces ten uwikłany jest w paradoksalną strukturę temporalną, o której pisał z kolei Ulrich Bröckling (2006) – z jednej strony kreatywność ma być dziś dyspozycją uniwersalną, przynależną ludziom od urodzenia, z drugiej strony rozwój twórczych kompetencji to zadanie na całe życie. W książce analizuję, jak „pankreatyzm” i upowszechnianie stylu pracy ludzi wolnych zawodów sytuowane są w centrum rozważań o klasie kreatywnej i gospodarce opartej na innowacjach, a nowy typ kulturowego podmiotu staje się pożądanym ogniwem dzisiejszego rynku pracy.

Ostatnim etapem moich badań nad publicznymi wypowiedziami elit symbolicznych stała się analiza dyskursywizacji awansu klasowego w polskiej debacie publicznej (Franczak 2024). Interesowało mnie, w jaki sposób temat mobilności społecznej, wcześniej marginalizowany, stał się jednym z kluczowych wątków współczesnej refleksji intelektualnej i kulturowej. Punktem odniesienia były tu zarówno francuskie narracje autorów takich jak Didier Eribon, Annie Ernaux czy Édouard Louis – przyjęte w Polsce z dużym zainteresowaniem – jak i rodzime teksty podejmujące problem opuszczania klasy ludowej oraz związanego z tym wstydu, alienacji i napięć tożsamościowych. Analiza ujawniła, że dyskurs elit symbolicznych wokół awansu klasowego łączy w sobie fascynację emancypacyjnym potencjałem mobilności z jednoczesnym poczuciem ambiwalencji wobec jej kosztów społecznych i emocjonalnych. Wypowiedzi te stanowią istotny element współczesnej autoanalizy elit, które, komentując zjawisko awansu, w rzeczywistości podejmują refleksję nad własnym miejscem w strukturze społecznej i nad rolą, jaką pełnią w reprodukowaniu lub problematyzowaniu istniejących hierarchii klasowych.

(2) Drugi obszar moich zainteresowań badawczych i ważny kontekst dla stanowiącej podstawę wniosku habilitacyjnego monografii to **nowe formy panowania w obszarze komunikowania społecznego**. Łączy się to z analizą współczesnych przemian władzy i dominacji w dyskursie publicznym oraz sposobów prowadzenia sporów w kwestiach politycznych, społecznych i kulturowych. Przedmiotem zainteresowania są tu m.in.: społeczeństwo wiedzy jako przedmiot analizy socjologicznej i retorycznej, zagadnienie związków wiedzy, władzy i dyskursu, współczesne dyskursy modernizacyjne, a także język współczesnego kapitalizmu, przedsiębiorczości i nowych form zarządzania. W tym obszarze problemowym realizowałem wcześniej m.in. badania nad rozpowszechnionymi w mediach narracjami emancypacyjnymi oraz „pedagogizacją” przestrzeni publicznej i jej społecznym wpływem w obszarze komunikowania.

W prowadzonych wspólnie z dr Magdaleną Nowicką badaniach (Franczak, Nowicka 2013) narracje emancypacyjne – głównie rozpowszechnione w dyskursie elit symbolicznych psychoterapeutyczne „dyskursy wyzwalające” – traktowane były jako przykłady dyskursu podmiotowości i przedsiębiorczości oraz elementy przeobrażeń ducha kapitalizmu. Natomiast analizy budowane wokół pojęcia „pedagogizacji” są autorską kontynuacją zainteresowań badawczych działającego w latach 2011-2013 interdyscyplinarnego seminarium Zakładu Badań Komunikacji Społecznej i Katedry Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, którego byłem aktywnym członkiem. Uczestnicy seminarium zwrócili uwagę na problem ekspansji semantyk pedagogicznych poza dyscypliny naukowe bezpośrednio związane z edukacją i wychowaniem. Innymi słowy, pedagogizację rozumiano jako przenoszenie wyobrażeń i kategorii pedagogicznych do dziedzin życia bezpośrednio niezwiązanych z aktywnością wychowawczą. Dla przykładu, o pedagogizacji gospodarki, polityki, kultury, społeczeństwa obywatelskiego, czy życia prywatnego można mówić wtedy, gdy te (lub inne) „nie-pedagogiczne” dziedziny życia społecznego traktowane są jako obszary oddziaływań wychowawczych, mających na celu kształtowanie odpowiednich wzorów postępowania. Tak zaproponowane spojrzenie sugerowało potraktowanie praktyk pedagogizacji (powiązanych m.in. z obszarem psychologii, socjologii i ekonomii) jako pasa transmisyjnego retoryki emancypacyjnej, wykorzystywanej we współczesnym społeczeństwie głównie do celów pragmatycznych i optymalizacyjnych. Towarzyszą temu procesy wytwarzania pożądanых społecznie tożsamości, na przykład formowania „przydatnych” pracowników i „wychowania ku użyteczności” samostereownych i sprawczych obywateli.

W przedstawionej jako główne osiągnięcie naukowe monografii używam pojęcia „pedagogizacja kreatywności”, przez które rozumiem ogólną orientację lub tendencję do myślenia o kształceniu twórczych kompetencji w kategoriach podstawowego zasobu służącego rozwiązywaniu ludzkich problemów, w tym m.in.: poprawie ekonomicznego potencjału, poszerzaniu podmiotowej aktywności czy niwelowaniu nierówności. Opisuję zarówno pedagogizację instytucjonalną, czyli „uczenie” kreatywności wewnątrz organizacji edukacyjnych (w tym we współczesnych uczelniach artystycznych nastawionych często na kształcenie tzw. klasy kreatywnej), jak i pedagogizację neoliberalną, praktykowaną poza tradycyjnymi instytucjami formalnymi przez ekspertów, osoby prowadzące warsztaty twórczości, autorów treści internetowych, specjalistycznych doradców i konsultantów, np. coachów czy mentorów (czyli pedagogizację skupioną na „uczeniu się” kreatywności). W przypadku takich instytucji, jak szkoły artystyczne, o pedagogizacji można mówić dlatego,

że ich rosnący zakres profesjonalizacji zapewnia rozwój strategii służących rozwiązywaniu problemów, które bazowo nie należały do obszaru zainteresowania artystów i innych twórców – nie tylko podtrzymaniu wzrostu gospodarczego, tworzeniu miejsc pracy w zdeindustrializowanej gospodarce i podnoszeniu ekonomicznego potencjału miast, ale także społecznej rewitalizacji zaniedbanych dzielnic, zawodowej mobilizacji młodzieży czy integrowaniu lokalnych społeczności. Ponadto w dużo większym stopniu niż wcześniej elementem treningu twórczości jest obecnie nacisk na urynkowanie możliwie wielu elementów edukacji, które kiedyś mogły kojarzyć się przede wszystkim z wszechstronnym rozwojem artysty.

Szczególnym podtypem pedagogizacji neoliberalnej jest dla mnie pedagogizacja medialna, którą wyróżniają specyficzne własności związane z charakterystyką mobilizowanego w jej ramach dyskursu. Chodzi m.in. o cyrkulację rozmaitych języków i powstawanie niejednorodnych komunikacyjnych „zestawów”, na które składają się wypowiedzi pochodzące z wielu źródeł (w tym języka ekspertów, przekazów popularnonaukowych, wiedzy potocznej) oraz nieustanna „artykulacja” – tak jak definiuje ją Ernesto Laclau – czyli łączenie i budowanie powiązań między niejednorodnymi zasobami wiedzy. Tu zwracają uwagę różne, niekoniecznie logicznie uzasadnione sposoby scalania ze sobą elementów do siebie niepasujących, stosowanie zarówno naukowej retoryki, jak i retoryki apelującej do codziennej intersubiektywności. Na początku rozwoju przemysłów kreatywnych pedagogizację medialną realizowały prasa i telewizja (np. produkcje *reality* i programy typu *job search*), obecnie w czasach zróżnicowanej oferty internetowej i coraz powszechniejszej dominacji serwisów strumieniowych dużo większe znaczenie mają hybrydowe formaty medialne, łączące cechy kilku gatunków (jak analizowana w książce seria platformy Netflix *Abstrakt: Sztuka designu*).

Podsumowując, zarówno pedagogizację instytucjonalną, jak i jej wariant neoliberalny można rozumieć w kategoriach mechanizmów ostrożnościowych: przygotowania jednostki i jej adaptację do zachodzących zmian, zapobiegania kryzysom i unikania ryzyka. „Uczenie” i „uczenie się” kreatywności mają bowiem trzy podstawowe cele (McRobbie 2016): (i) de-proletaryzację struktury społecznej – reformę rynku pracy polegającą na zwiększeniu zatrudnialności w sektorach kreatywnych osób z dołu piramidy statusów; (ii) od-masowienie życia zawodowego – wzmocnienie przejścia od zbiorowego zatrudnienia do rynku wolnych strzelców, dla którego normą jest indywidualna odpowiedzialność, zawodowy multitasking oraz *flexicurity* – fuzja elastyczności i pozornego bezpieczeństwa; (iii) de-socjalizację

członków nowej klasy średniej, którzy w środowisku silnej konkurencji polegać mają głównie na indywidualnej odpowiedzialności – powinni stać się „przedsiębiorcami samych siebie”, zmuszonymi do innowacyjnych działań, aby przetrwać w sytuacji ostrej rywalizacji z innymi, podobnymi im, osobami.

(3) Moje badania i refleksja teoretyczna od dawna oscylują również wokół **jakościowej analizy dyskursu jako metody eksploracyjnej** powiązanej z wypracowywaniem nowych metod badania dyskursu publicznego i poszerzaniem warsztatu badaczy sfery publicznego komunikowania. Mój wkład w rozwój analizy dyskursu polega przede wszystkim na popularyzacji analizy ramowania (*framing analysis*) i prowadzonych przeze mnie od dekady działań na rzecz rozwoju tej metody badawczej w polskim środowisku naukowym. Wkład ten obejmuje m.in. autorstwo dwóch ważnych artykułów teoretycznych, które wprowadziły i zaadaptowały analizę ramowania na potrzeby polskich badań nad dyskursem, znacząco wzbogacając lokalny dorobek naukowy w tej dziedzinie (Franczak 2014, Franczak 2017).

Pozostałe publikacje i prowadzone dotychczas badania wykorzystujące analizę ramowania obejmują zagadnienia ekonomiczne oraz społeczno-polityczne, w których *framing analysis* stanowił podstawowe narzędzie badawcze. Na gruncie ekonomicznym badałem m.in. różnorodne strategie eksperckie służące objaśnieniu globalnego kryzysu finansowego z lat 2007–2009 (Franczak 2015). Przykładem społeczno-politycznym jest analiza schematów interpretacyjnych stosowanych w polskich tygodnikach opinii opisujących działalność niemieckiej „nowej prawicy” – ruchu społecznego *Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes* (PEGIDA) i partii *Alternative für Deutschland* (AfD) (Franczak 2019). Refleksja nad analizą ramowania swój najpełniejszy wyraz znalazła jednak w mojej rozprawie habilitacyjnej. Monografia wprowadza innowacyjne podejście teoretyczne i metodologiczne w opisie gospodarki kreatywnej, a analiza ramowania jest podstawowym zapleczem pojęciowym i badawczym dla przedstawianych w książce ustaleń.

Kolejnym krokiem w pracy nad rozwojem wszystkich trzech obszarów problemowych – w tym nad pogłębieniem metodologii analizy ramowania – jest projekt badawczy *Der Diskurs der symbolischen Eliten über den Krieg in der Ukraine: Ein polnisch-deutscher Vergleich* (Dyskurs elit symbolicznych na temat wojny w Ukrainie. Porównanie polsko-niemieckie), którego prace rozpoczną się w listopadzie 2025 roku w ramach Konkursu głównego Polsko-Niemieckiej Fundacji na Rzecz Nauki (Deutsch-Polnische Wissenschaftsstiftung) (umowa nr 100-2025-

00956). Projekt ma charakter międzynarodowy i będzie realizowany w kooperacji z Justus-Liebig-Universität Giessen. W projekcie pełnię rolę kierownika po stronie Uniwersytetu Łódzkiego jako instytucji wnioskującej i odpowiadam za kształt merytoryczny koncepcji badawczej, w tym sformułowanie głównego problemu badawczego, którym są różnice w sposobie przedstawiania wojny w Ukrainie w polskim i niemieckim dyskursie publicznym oraz ich wpływ na relacje między oboma krajami.

Badanie będzie koncentrować się na sposobach nazywania, definiowania, nagłaśniania lub wyciszania przez media zagrożeń dla przyszłości Polski i Niemiec, które są definiowane jako związane z wojną w Ukrainie. Kluczowe pytania badawcze dotyczą zatem podstawowych różnic w obrazach wojny w mediach obu krajów, intensyfikacji dyskursów lęku w różnych okresach oraz roli tych dyskursów w kształtowaniu opinii publicznej. Projekt stawia też pytania o cechy dyskursów lęku powstałych w kontekście wojny w Ukrainie i ich znaczenie dla procesów demokratyzacyjnych i de-demokratyzacyjnych w polskim i niemieckim społeczeństwie. Zgodnie z perspektywą konstrukcjonizmu społecznego, szeroko stosowaną w badaniach nad komunikowaniem publicznym, dyskursy lęku rozumiem jako narracje, które koncentrują się na zagrożeniach, niepewności i ryzyku. Termin „lęk” jest tu rozumiany jako dyskursywny środek kształtowania obrazu rzeczywistości, a nie jako stan emocjonalny doświadczany przez jednostki. Lęk w tym ujęciu funkcjonuje jako społeczna praktyka komunikacyjna – jest produkowany, rozpowszechniany i utrwalany poprzez określone schematy interpretacyjne, na które składają się język, obrazy i rytuały medialne. Lęk w tej optyce nie jest jedynie reakcją na wojnę – staje się jej narzędziem, środkiem społecznego przetwarzania niepewności, ale też mechanizmem wykluczenia, uprzedmiotowienia lub mobilizacji. Planowane badania dotyczą zatem stanu debaty publicznej w Polsce i w Niemczech, a nie stanu psychologicznego polskiego i niemieckiego społeczeństwa.

Metodą badawczą jest tu konsekwentnie analiza ramowania, która w przypadku dyskursów lęku pozwala zidentyfikować mechanizmy, dzięki którym lęk jest nie tylko wzmacniany, ale również instrumentalizowany dla różnych celów politycznych, ideologicznych i społecznych. Zamiast dociekać, co ludzie odczuwają, analiza ramowania pozwala zapytać, jakie narracje lęku są produkowane i jak kształtują one wyobraźnię zbiorową, decyzje polityczne i struktury interpretacyjne. Kluczowa jest tu więc analiza lęku nie jako stanu, lecz jako strategii dyskursywnej. Analiza dyskursów lęku pozwala zobaczyć, jak za pomocą emocji konstytuuje się polityka, jak za ich pośrednictwem utrwała się hierarchia zagrożeń oraz jak wyznaczone są

granice tego, co wspólne i tego, co obce. Wykorzystanie analizy ramowania pozwala również zbadać, w jaki sposób elity symboliczne – takie jak politycy, dziennikarze, eksperci czy obecni w mediach naukowcy – kształtują te narracje i jak używają dyskursów lęku do osiągania swoich celów. Ich wypowiedzi nie tylko opisują rzeczywistość, lecz także nadają jej emocjonalne i moralne znaczenie. Analiza ramowania umożliwia zrozumienie, jakie narracje zyskują dominację, a jakie są marginalizowane, co pozwala ocenić, jak dyskursy lęku wpływają na debatę publiczną i stosunki polsko-niemieckie.

Główne tezy monografii naukowej przedstawionej w postępowaniu habilitacyjnym

Gdyby szukać zwięzłej formuły opisującej problematykę przedstawionej w postępowaniu habilitacyjnym książki *Kultura jako źródło zysku? Sprzeczności gospodarki kreatywnej*, należałoby wskazać na opisywaną już wcześniej przez klasyków humanistyki – Hegła, de Tocqueville’a, Marksa, Webera, autorów szkoły frankfurckiej – paradoksalną dialektykę nowoczesności, w której dążenie do wolności i autonomii podmiotu nieuchronnie prowadzi do nowych form zniewolenia. Jak zwięźle formułuje tę myśl przywołany w motcie książki pisarz David Foster Wallace, „to, co wygląda na wyjście z klatki, jest w istocie jej kratą”. Jedną z takich emancypacyjnych obietnic, składaną w ostatnich dwóch dekadach społeczeństwom kapitalistycznym, jest projekt gospodarki opartej na wiedzy – postulowany jako część szerszej formuły „społeczeństwa wiedzy” – i pleniące się wokół tej figury pokrewne opowieści modernizacyjne. Narracją szczególnie mnie interesującą jest pojęcie „gospodarki kreatywnej” i powiązane z nią idee: „ekonomii kultury”, „innowacyjności” czy „pracy niematerialnej”.

Mimo upływu lat modele rozwojowe forsujące kreatywność i innowacyjność jako koła zamachowego postępu nie tracą na atrakcyjności, co sprawia, że kwestia krytyki tak formułowanych dyskursów modernizacyjnych pozostaje ważna, mimo że często nie jest uważana za ważną. Jeżeli nawet część krytyki zostaje zauważona i przyswojona, to nie przeradza się to w potrzebę zdecydowanego buntu wobec zawartych *implicite* w projekcie gospodarki kreatywnej nowych form panowania i nadawania kształtu pożądanym formom podmiotowości. Współczesnym zagrożeniem jest nie tylko lekceważenie jego retorycznych i faktycznych przejawów czy bezkrytyczne podążanie za hasłem „kultura się liczy”, ale też pragmatyczna akceptacja opartych na słowniku *creative economy* polityk publicznych. Uzasadniane jest to zazwyczaj nadzieją na zwiększenie nakładów na kulturę, przywrócenie jej społecznego znaczenia i możliwość realizacji ambitnych celów wykraczających poza trybut składany aktualnym zadaniom modernizacyjnym. Jednak projektowane zmiany – co

przemilczają zazwyczaj ich zwolennicy – nigdy nie są neutralne, oznaczają nowe formy instrumentalizacji kultury, zmianę relacji między jednostkami twórczymi, usługami służącymi ogółowi społeczeństwa i biznesem, a także przymus udziału w szkodliwych fikcjach polegających na rozdźwięku między deklarowanymi celami a faktycznym doświadczeniem instytucjonalnym. Zazwyczaj trudno rozstrzygnąć, czy elity symboliczne z przekonaniem reprodukują retorykę ekonomii kultury i gospodarki kreatywnej, nie mając wiedzy o jej realnej szkodliwości, czy oportunistycznie dopasowują się do obowiązujących reguły gry z nadzieją uzyskania pożądanego dla siebie rezultatu.

Jak pokazuje doświadczenie badawcze zawarte w książce, współczesna polska rzeczywistość wciąż pełna jest wypowiedzi i projektów odwołujących się do figur kreatywności i innowacji. Odpowiadają za nie politycy (jako twórcy wpływowych polityk publicznych), przedsiębiorcy, eksperci oraz medialny komentariat. Co więcej, dyskurs ten stale uprawiają nauki społeczne, których odwołania do innowacjonizmu wciąż mają swoją prawomocną ważność, co pomaga budować wielowarstwowe związki tych nauk z procesami modernizacji. Jednocześnie dyscypliny takie jak socjologia, ekonomia, psychologia czy pedagogika stały się kluczowym nośnikiem retoryki emancypacyjnej, która niezmiennie towarzyszy współczesnym dyskursom rozwojowym. Wszystko to karze traktować wiele wypowiedzi z obszaru akademickiego jako przedmiot analizy, a nie jako źródło wiedzy. Ponadto, z uwagi na wpływ społeczny i oddziaływanie na inne rejestry dyskursu publicznego, w prezentowanej monografii głosy te mają szczególny status – poznawczej mapy dostarczającej społeczeństwu zasobów interpretacyjnych potrzebnych do zrozumienia koncepcji gospodarki opartej na wiedzy oraz swego rodzaju „silnika” dyskursu kreatywności w postaci zaplecza retorycznego dla innych wypowiadających się publicznie podmiotów.

Zainteresowanie „ewangelistami innowacji” – by użyć określenia Tomasza Zaryckiego (2014: 25) – głoszącymi dobrą nowinę przemysłów kreatywnych i formułującymi na ich temat wpływowe schematy interpretacyjne, koresponduje, jak wspomniano, z potrzebą badania trendów rozwojowych dyskursu elit symbolicznych. Uwaga poświęcana zarówno aktorom społecznym, których głos jest dobrze słyszalny w przestrzeni publicznego komunikowania (politykom, specjalistom, dziennikarzom), jak i aktywności osób z obszaru akademickiego (często także podejmujących rolę medialnych komentatorów, doradców i konsultantów) wpisuje się w szerszą dyskusję na temat wzorów mówienia i pisanego o pożądanym i traktowanym jako słuszne politykach publicznych.

W wielu miejscach książki refleksja nad kondycją współczesnych elit symbolicznych oznacza zatem krytyczną ocenę ich publicznej działalności. Namysłowi poddany zostaje m.in. przyrost eksperckich omówień gospodarki kreatywnej oraz uproszczone sposoby jej interpretacji w tzw. **tekstach preskryptywnych**, przez które za Michelem Foucaultem (1995: 152) rozumiem teksty, „które niezależnie od swej formy (...), za główny przedmiot mają reguły zachowania”. To inaczej teksty nakazowe, praktyczne z wyraźną intencją pedagogiczną, które można traktować jako oparcie i wskazówkę dla codziennych działań. To wypowiedzi, które nakazują, zabraniają, normują lub kierują działaniami jednostek. W odróżnieniu od tekstów opisowych („opisujących świat”) teksty preskryptywne formułują reguły: co jest dozwolone, co zabronione, jak należy na co dzień postępować. Dlatego kluczowe staje się ich powiązanie z władzą i wiedzą. Teksty preskryptywne są narzędziem władzy, ponieważ kształtują zachowania ludzi, nie tylko poprzez zakazy, ale i poprzez konstruowanie norm. Jednocześnie są powiązane z wiedzą, np. niektóre dyscypliny naukowe formują dyrektywy, które stają się przedmiotem dyskursu i regulacji. Foucault podkreśla, że teksty preskryptywne często włączają się w subtelne mechanizmy panowania i samoregulacji – stanowią sposób rządzenia ludźmi, w tym formują ich podmiotowość.

Teksty preskryptywne traktuję szerzej niż autor *Historii seksualności*, który w tej klasycznej pracy (Foucault 1995) analizował materiały normujące zachowania w świecie starożytnym – publiczne wypowiedzi polityków, spisane dialogi, traktaty, zestawy przepisów, zachowaną korespondencję. Foucault traktuje je nie tylko jako „prawa” w sensie formalnym, ale także w szerszym sensie społecznym i kulturowym – obejmują one wszystkie wzory normatywnej interwencji, w tym moralne instrukcje, praktyki medyczne czy techniki samokształcenia. Są to zatem wypowiedzi, które w swej istocie zawierają zalecenia pedagogiczne.

W przypadku interesującego mnie korpusu taki warunek niekoniecznie zostaje spełniony. Chodzi o wypowiedzi, które nie zawsze powstały jako teksty preskryptywne, ale w istocie pełnią funkcję takich tekstów: publikacje w obrębie dyskursu naukowego i popularnonaukowego (np. seria książek i podręczników Narodowego Centrum Kultury z serii „Kultura się liczy!”), wypowiedzi medialne i publicystyka elit symbolicznych, np. artykuły z polskich tygodników opinii, numery tematyczne czasopism skupione na kwestii kreatywności czy „przymusu twórczości”, audycje stacji informacyjnych takich jak Radio TOK FM, produkcje serwisów streamingowych. Ale także dokumenty instytucji rządowych i strategie lokalnych polityk publicznych promujące związek kultury i gospodarki, np. koncepcje rozwoju

miast według modelu rewitalizacji kulturowej i „miasta kreatywnego” czy aplikacje w ramach procesu selekcyjnego Europejskiej Stolicy Kultury. Powyższe przykłady uzupełniają poradniki i wydawnictwa o charakterze motywacyjnym, których „preskryptywność” nie budzi wątpliwości, ich domyślnym założeniem jest bowiem formowanie odbiorcy i dyrektywny styl komunikacji. Wszystkie wskazane typy przekazów nazwać można „instrukcjami obsługi kreatywności”, które zawierają wyraźną intencję nakazową, zachęcają – mówiąc językiem Foucaulta – do określonych „zabiegów koło siebie” oraz aplikacji reguł, które roszczą sobie pretensje do bycia społecznym standardem.

W pewnym zakresie teksty preskryptywne można porównać, *mutatis mutandis*, do „tekstów doradczych” (fr. *textes de management* albo *littérature managériale*) w znaczeniu, jakie takim wypowiedziom nadawali Luc Boltanski i Ève Chiapello (2022). Chodzi o specyficzny korpus publikacji, które pełnią funkcję praktycznych przewodników dla kadry zarządzającej i szerzej: dla uczestników świata gospodarczego. Teksty te nie opisują rzeczywistości społecznej w sposób neutralny, lecz formułują wzorce działania, rekomendacje, modele dobrych praktyk. Teksty doradcze mają nie tylko instruować, ale też uzasadniać sensowność i wartość kapitalizmu w danym momencie historycznym. Tym samym uczestniczą w konstruowaniu i reprodukowaniu „ducha kapitalizmu”. Teksty preskryptywne można potraktować – podobnie jak robią to autorzy *Nowego ducha kapitalizmu* z tekstami doradczymi – jako najbardziej bezpośrednie świadectwo ideologii epoki. To w nich krystalizują się język i kategorie myślenia, które później rozpowszechniają się w praktykach gospodarczych i kulturze pracy.

Teksty preskryptywne zgromadzone w korpusie potraktowałem jako dyskursowe składniki **problematyzacji kreatywności**, sięgając po inne pojęcie Michela Foucaulta obecne w *Historii seksualności* (1995: 151), które francuski badacz wiązał z głównym przedmiotem swoich badań. Postulując analizę „procesów problematyzacji”, w wygłaszanych na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley wykładach z lat 80. pytał, „jak i dlaczego określone rzeczy (zachowania, fenomeny, procesy) stają się problemem” (Foucault 2001: 171). Problematyzacja to proces, w którym określone zjawiska, praktyki, doświadczenia czy zachowania zostają uczynione wyzwaniem – czymś, co wymaga namysłu, uregulowania, interpretacji bądź interwencji. Nie chodzi tu o problem „obiektywny”, lecz o historyczny i kulturowy sposób stawania się czegoś problemem dla myśli, władzy i podmiotowości. Foucault nie szuka istoty seksualności, prawdy, szaleństwa, przestępczości jako ważnych dla ludzi „problemów”, lecz bada proces historyczny, w którym pewne praktyki i dyskursy uczyniły coś przedmiotem

namysłu i interwencji. Problematyzacja u Foucaulta to zatem badanie sposobów, w jakie w określonych kontekstach historycznych ludzie zaczynają postrzegać pewne zjawiska jako problem wymagający wiedzy (formułowanej np. w dyskursach naukowych), regulacji (np. w działaniach instytucji i narzucanych przez nie norm) i refleksji etycznej (odnoszonej do sposobów, w jakie jednostki formują siebie jako podmioty w określeniu do tych norm, np. technik siebie). Nie chodzi o odkrywanie uniwersalnej istoty problemów, lecz o rekonstrukcję historycznych warunków, które uczyniły pewne fenomeny problematycznymi.

Foucault interesował się przede wszystkim tym, jak problematyzacje wiążą się z praktycznym rządzeniem ludźmi. Dzięki ich badaniu możliwa staje się zatem krytyczna ocena procesów panowania, strategicznych relacji zależności oraz praktyk i polityk uwikłanych w ich zaistnienie. W książce dowodzę, że problematyzacja kreatywności wiąże się z anonimowymi i społecznie rozproszonymi relacjami władzy, które kierują populacją poprzez zewnętrzne wobec niej dyskursy (teksty i wypowiedzi) oraz rozwiązania niedyskursowe (np. planowanie przestrzeni i architekturę). Są to relacje zbudowane na fuzji upodmiotowienia i podporządkowania: człowiek staje się podmiotem zarówno w znaczeniu bycia „osobą zdolną do działania”, jak i w znaczeniu „podporządkowania” regułom i autorytetom. Dlatego władza u Foucaulta ma także wymiar „pozytywny” – rządzenia przez wolność. Umożliwia, organizuje, nadaje formy życia społecznego, choć zawsze jest spleciona z mechanizmami kontroli i „prowadzenia ludzi w ich prowadzeniu się”. Foucault podkreślał, że nowoczesna władza nie jest jedynie represją, która tłumi i ogranicza, lecz działa poprzez sieci anonimowych, rozproszonych relacji. Nie ma jednego centrum ani suwerena, ale raczej układ sił wpisany w instytucje, dyskursy i praktyki codzienne. W tym sensie władza nie tylko „usidla” jednostkę, czyniąc ją posłuszną, lecz zarazem „produkuje” podmiotowość – kształtuje to, kim jesteśmy i jak o sobie myślimy. W postindustrialnej gospodarce to bowiem połączenie „emancypacji” i „spętania”, autonomii i regulacji okazuje się trwałym źródłem „przewag konkurencyjnych”.

Metodologia badań

Badanie problematyzacji w tekstach Michela Foucaulta nie dostarcza gotowych, ściśle zdefiniowanych narzędzi do analizy konkretnych materiałów empirycznych. Dlatego zasadniczym wyzwaniem w przedstawionej do oceny monografii stało się wypracowanie takiej metodologii, która – pozostając wierna inspiracji pojęciem problematyzacji – pozwoli empirycznie uzasadnić formułowane wnioski i uchwycić procesy, poprzez które „kreatywność” i „gospodarka kreatywna” stają się „problemami” w dyskursie, praktykach społecznych

i doświadczeniu jednostek. Decyzję o wyborze **analizy ramowania** jako głównego narzędzia analizy dyskusji wokół gospodarki kreatywnej w Polsce podjęto po krytycznym rozpoznaniu możliwości jakościowej **analizy dyskursu** i **analizy dyspozytywu** jako alternatywnych sposobów eksploracji. Jak wspomniano, jakościowa analiza dyskursu pozwala spojrzeć na wypowiedzi o wadze kreatywności jak na dyskursy doby neoliberalnej i specyficzną odmianę dyskursu modernizacyjnego – kulturową konstrukcję wyłaniającą się ze szczególnego zorganizowania władzy i wiedzy. Foucaultowskie inspiracje pozwalają śledzić społecznie rozproszone relacje panowania, które kierują publicznie formułowanymi wypowiedziami poprzez złożoną grę społecznych zasad. W tej optyce intencjonalnie działającym jednostkom przeciwstawia się anonimowe mechanizmy oraz reguły reglamentacji i kontroli dyskursu.

Analiza dyspozytywu jako uzupełniająca strategia badawcza współczesnego imperatywu kreatywności wykracza poza dyskurs rozumiany jako względnie uporządkowany obszar wypowiedzi (mówionych i pisanych) oraz zbiór reguł dotyczących form użycia języka. Jest to propozycja poszerzenia i pogłębienia badań nad gospodarką kreatywną, dzięki wskazaniu jej potencjału wykraczającego poza wąsko rozumiane podejście komunikacyjne. W monografii zaprezentowano możliwe sposoby wykorzystania tej perspektywy, które pozwalają łączyć analizę dyskursu z badaniem praktyk społecznych, instytucjonalnych i materialnych, a tym samym ująć gospodarkę kreatywną w szerszym, antropologicznym wymiarze. Dzięki temu uprawomocniono sposób myślenia o kreatywności nie tylko jako o konstrukcie językowym, lecz także jako o złożonej konfiguracji relacji władzy, wiedzy i podmiotowości. Analiza dyspozytywu stanowi próbę uchwycenia mechanizmów, poprzez które te trzy elementy splatają się w złożone układy społeczne i historyczne.

Pojęcie dyspozytywu Foucault (1994), a za nim inni badacze (Nowicka 2016, Reckwitz 2017), rozumiał jako heterogeniczną sieć, w której spotykają się elementy dyskursywne – takie jak wiedza naukowa, kategorie prawne czy język moralności – oraz elementy niedyskursywne, a więc instytucje, praktyki, techniki, architektura czy urządzenia fizyczne. W tym sensie analiza dyspozytywu idzie dalej niż analiza dyskursu: interesuje się nie tylko tym, co się mówi, ale też tym, jakie praktyki, instytucje, technologie i materialności współtworzą „pole problematyzacji”. Kluczowe w tym ujęciu jest to, że dyspozytyw nie jest prostą sumą tych elementów, lecz relacyjną konfiguracją, która nadaje sens poszczególnym praktykom i wytwarza określone sposoby doświadczania rzeczywistości. Analiza dyspozytywu nie ogranicza się więc do rekonstrukcji dyskursów, ale pyta o to, w jaki sposób powiązane są one

z praktykami instytucjonalnymi i materialnymi oraz jak wspólnie pełnią funkcję odpowiedzi na sytuację przełomu, „określony stan nagłej konieczności”, właściwą danej populacji „urgencję”.

Badacze tacy jak Fabian Heubel (2002), Angela McRobbie (2016) i Andreas Reckwitz (2017) piszą o dyspozytywie kreatywności jako przykładzie układu, który powstał właśnie w odpowiedzi na taką „pilną potrzebę” – różnie przez nich definiowaną – i który wciąż organizuje pola wiedzy oraz praktyki regulacyjne. Analiza dyspozytywu koncentruje się na funkcjonalności takiego układu, a zarazem na jego historycznej zmienności: to, co dziś wydaje się oczywistą formą zarządzania, w innym kontekście historycznym może zostać przekształcone albo zastąpione innym mechanizmem. Przykładowo, dla Andreeasa Reckwitza stanem nagłej konieczności ma być właściwy współczesnemu światu „deficyt afektu” i powiązany z nim niedobór motywacji. Na tym gruncie rozwijać się mają praktyki, dyskursy i formy podmiotowości o charakterze estetycznym, kształtując kreatywne jednostki dążące do ideału samorealizacji poprzez twórczość. Szukając alternatywny wobec stanowiska Reckwitza, gospodarkę kreatywną, tak jak w ogóle cały dyskurs innowacji, można potraktować jako odpowiedź na czasy niestabilności i generowane przez nie ryzyka. Chodzi m.in. o zmieniające się reguły wolnego rynku, powtarzające się kryzysy ekonomiczne, katastrofę klimatyczną czy zapaść liberalnej demokracji i niemoc aktywności politycznej. „Urgencja” w tej optyce ma zupełnie inny sens.

Zasadnicze znaczenie tej perspektywy badawczej polega zatem na tym, że pokazuje, jak dyspozytywy nie tylko regulują zachowania jednostek, lecz także wytwarzają ich podmiotowość. Oznacza to, że jednostki są im podporządkowane, a zarazem uczą się dzięki nim rozpoznawać własne *ja*. Ludzie uczą się rozumieć siebie poprzez normy i praktyki, które do nich docierają – czy to w formie dyskursów naukowych (np. ekonomicznych, socjologicznych lub pedagogicznych), czy też w praktykach codziennego nadzoru i samokontroli. Analiza dyspozytywu jest zatem narzędziem badania tego, jak zróżnicowane oraz pozornie odległe elementy społeczne splatają się w układy regulujące życie jednostek i zbiorowości. W tym sensie stanowi ona ważne rozwinięcie i uzupełnienie analizy dyskursu, ponieważ pozwala wyjść poza język i tekst, w stronę materialności, instytucji i praktyk, które razem tworzą skuteczne mechanizmy władzy-wiedzy. Z tego powodu wielokierunkowe promowanie idei gospodarki kreatywnej warto rozważać zarówno w kategoriach zagadnienia komunikacyjnego, jak i antropologicznego.

Wynika to z przyjętego założenia, że ideologia kreatywności upowszechnia się nie tylko za sprawą języka i legitymizującej ją wiedzy, ale również swoistych infrastruktur innowacyjności. Otwarcie zakłada się tu, że wpływ na pracę kreatywną wywiera w znacznym stopniu miejsce jej wykonywania. Ideę gospodarki kreatywnej odnajdziemy oczywiście w dyskursie, ale też w niedyskursywnych rozwiązaniach organizacyjnych, np. w projektach „wyzwalającej twórczość” architektury: „inkubatorach przedsiębiorczości”, „kreatywnych klastrach”, parkach naukowo-technologicznych”, „lokalach dla kreatywnych” czy atrakcyjnych przestrzeniach *start-upów*. A mówiąc szerzej, w projektach kreatywnego miasta. Nie jest to jednak ani przestrzeń aksjologicznie neutralna, ani „zorientowana na wolność”, jak chcieliby jej promotorzy. I to mimo otaczającej ją emancypacyjnej retoryki zbudowanej na hasłach „deregulacji życia zawodowego”, „wyzwalania inwencji”, „uruchamiania ukrytego potencjału”, „otwarcia umysłu” czy „współtworzenia klimatu dla innowacji”. W bardziej sceptycznej optyce kreatywne ekosystemy potraktować można w kategoriach „aparatu”, „maszyny” bądź „urządzenia” typowego dla reguł społeczeństwa wiedzy. Wykorzystanie pojęć Martina Heideggera, Michela Foucaulta i Giorgia Agambena pozwala pokazać współczesne miejsca pracy kreatywnej jako przestrzenie „produkcji” podmiotów – skuteczne instrumenty wytwarzające „użyteczne” i społecznie „przydatne” jednostki wyposażone w stosowną tożsamość i wyobrażenie o preferowanych w gospodarce kapitalistycznej ludzkich relacjach.

W ostatecznej wersji badania zrezygnowano z systematycznej analizy dyspozytywu, doceniając jednak jej moc heurystyczną, objaśniającą społeczne znaczenie elementów niedyskursowych. Szeroki charakter takiego projektu, obejmujący zarówno elementy dyskursowe jak i niedyskursowe, wykraczał poza ramy przyjętych założeń w części empirycznej. Skoncentrowano się wyłącznie na wymiarze językowym i symbolicznym, co pozwoliło precyzyjnie uchwycić sposoby, w jakie dyskurs kreatywności zostaje skonstruowany i jest legitymizowany. Zamiast analizy dyspozytywu zastosowano metodę analizy ramowania, uzupełnioną elementami analizy dyskursu, co umożliwiło empiryczne rozpoznanie głównych schematów interpretacyjnych i strategii narracyjnych obecnych w badanym materiale.

Korpus ten obejmował pojawiające się od 2009 roku w Polsce niejednorodne przekazy dotyczące gospodarki kreatywnej i roli kreatywności we współczesnej gospodarce – a szerzej – znaczenia kultury dla szeroko rozumianego rozwoju. Teksty dobierano w sposób celowy, skupiając się na trzech kryteriach: temporalnym, genetycznym i jakościowym. **Kryterium temporalne** pozwoliło zwrócić uwagę na przełom 2009 i 2010 roku i jego szczególne znaczenie

dla rozwoju dyskursu kreatywności i towarzyszących mu schematów interpretacyjnych. W roku 2009 obradował VI Kongres Kultury Polskiej, na którym wyraźnie wybrzmiały postulaty wykorzystania kultury jako mechanizmu modernizacyjnego. Nie bez znaczenia było także oddziaływanie dokumentów Komisji Europejskiej, która rok 2009 ustanowiła Europejskim Rokiem Kreatywności i Innowacyjności. W styczniu kolejnego roku Narodowe Centrum Kultury uruchomiło kampanię społeczną „Kultura się liczy!”. Jej twórcy chcieli podważyć dominujące przekonanie, że kultura jest jedynie źródłem wydatków i obciążeń, a zarazem zachęcić społeczeństwo do rozwoju kreatywnych branż i aktywnego uczestnictwa w kulturze. Celem kampanii było również budowanie poparcia dla inwestycji w kulturę oraz ukazywanie jej jako ważnego czynnika napędzającego rozwój gospodarczy. W 2010 roku NCN opublikował też – w serii, której tytuł powtarzał nazwę kampanii społecznej – książkę Richarda Floridy *Narodziny klasy kreatywnej*. Ta szybko powtórzyła w Polsce znaną z innych krajów karierę podstawowego elementarza pozwalającego zrozumieć nowy projekt rozwojowy.

Drugie kryterium określono jako **kryterium genetyczne**, skupione na doborze opisanych wyżej „tekstów preskryptywnych”. Docelowy korpus budowany był w oparciu o trzy grupy materiałów: publikacje naukowe i popularnonaukowe, wypowiedzi medialne oraz poradniki i wydawnictwa o charakterze motywacyjnym. Ostatecznie zrezygnowano z uwzględnienia w korpusie elementów strategii lokalnych polityk publicznych – ich ewentualna analiza jako dodatkowych danych przekraczała możliwości jednego badacza. Poza tym pilotażowa analiza części zebranych źródeł dowiodła wtórności tego rodzaju dokumentów programowych względem innych kategorii wypowiedzi. Materiały naukowe i eksperckie okazały się dla programów rządowych i strategii władz lokalnych podstawowym zasobem retorycznym – naśladowanym w stosownych dokumentach pisanych przez urzędników. Inicjatywy podejmowane przez państwo oraz poszczególne komponenty lokalnych planów rozwojowych potraktowano więc jako pragmatyczny wariant dyskursu kreatywności – wtórne biurokratyczne zaaplikowanie jego założeń. Z tego samego powodu do analizy nie włączono również innych, częściowo pokrewnych źródeł, takich jak: strategiczne dokumenty kluczowych instytucji kultury, raporty i opracowania przygotowywane przez agencje promujące koncepcję gospodarki kreatywnej w Polsce, materiały dydaktyczne i scenariusze szkoleń służących jej popularyzacji, formularze grantowe, dokumentację zrealizowanych przedsięwzięć czy ankiety służące ewaluacji.

Przyjęcie wskazanych wyżej zasad budowy korpusu skutkowało wyłączeniem z analizy także innych typów tekstów, które mogłyby stanowić istotne źródło wiedzy w próbie uchwycenia procesów proliferacji idei gospodarki kreatywnej. Do grup tych zaliczyć można m.in.: biografie polskich i zagranicznych ikon sukcesu gospodarczego, dyskurs psychologiczno-pedagogiczny akcentujący rozwój kreatywności dzieci, jak również – otwierającą szerokie perspektywy badawcze – psychologię twórczości osób dorosłych wraz z jej rekontekstualizacjami w obiegu medialnym. Podobnie poza zakresem analiz pozostały zagadnienia związane z cyfrowym sektorem kreatywnym, w tym rola platform internetowych w kształtowaniu nowych modeli pracy twórczej, usieciowienie, digitalizacja i algorytmizacja kultury czy wpływ technologii na sposoby dystrybucji i wartościowania kreatywności. Choć procesy te niewątpliwie stanowią istotny element współczesnej ekonomizacji twórczości, ich pełne opracowanie wymagałoby odmiennego ukierunkowania analizy, wykraczającego poza założenia przyjęte w monografii. Warto jednak podkreślić, że wiele przedstawionych w książce mechanizmów – jak instrumentalizacja kreatywności, redystrybucja wartości kulturowej czy eksploatacja i wyzysk twórców poprzez odbieranie im prawa do własnych dzieł – znajduje bezpośrednie odniesienia w obszarze kapitalizmu platformowego, co daje podstawy do dalszej eksploracji tych kwestii w przyszłości.

Trzecim kryterium było **kryterium jakościowe**. Szczególną uwagę zwrócono na teksty zawierające komponenty charakterystyczne dla schematów interpretacyjnych – ram. Dobór tego kryterium od początku wydawał się trafny, ponieważ już wstępny przegląd materiału pokazywał, że wiele wybranych do analizy tekstów zawierało komponenty typowe dla schematu interpretacyjnego. Chodzi przede wszystkim o obecność w nich narzędzi ramowania (*framing devices*) oraz narzędzi rozumowania (*reasoning devices*) (Van Gorp 2007). Te pierwsze sugerują, jak myśleć o danym zjawisku – to np. określone wybory leksykalne, struktury lingwistyczne (takie jak metafory i metonimie) i inne formy symboliczne definiujące sytuację (niekiedy także specyficzne dźwięki i wizualizacje). Natomiast narzędzia rozumowania związane są z funkcjami rozpoznanych ram, np. definiowaniem problemu i diagnozowaniem przyczyn odpowiedzialnych za problem (składającymi się na element diagnostyczny ramowania), poszukiwaniem możliwych rozwiązań i formułowaniem alternatywnej wizji świata (nadając kształt elementowi prognostycznemu ramowania), budowaniem poparcia dla zaangażowania po stronie określonych schematów interpretacyjnych (tworząc element motywacyjny).

Docelowo proces selekcji tekstów preskryptywnych pozwolił stworzyć teoretyczną matrycę ramowania i kontrramowania gospodarki kreatywnej w dyskursie elit symbolicznych (ograniczoną przede wszystkim do polskiej sfery komunikowania się). W realizowanym postępowaniu badawczym sposób kodowania narzędzi ramowania i narzędzi rozumowania dostosowano do charakteru zgromadzonych w korpusie materiałów. Uwzględniono różnicę między schematami interpretacyjnymi zasadniczo afirmującymi gospodarkę kreatywną a ramami w praktyce sceptycznymi, dla których gospodarka kreatywna jest przede wszystkim obiektem krytyki. W przypadku *framing devices* brano pod uwagę preferencje semantyczne, używane metafory i najważniejsze słowa-klucze. W przypadku *reasoning devices* skupiono się na funkcji ram, w które elity symboliczne ujmowały gospodarkę kreatywną.

W odniesieniu do ram afirmujących rozwój gospodarki kreatywnej skupiono się na czterech funkcjach: (i) identyfikacji i definiowaniu problemów, na jakie odpowiedzią ma być gospodarka kreatywna; (ii) diagnozie ich przyczyn – wskazaniu czynników i sił, które stworzyły dany problem; (iii) opisie alternatywnej wizji świata powiązanej z promowaniem wybranego sposobu radzenia sobie z problematyczną sytuacją, a także spekulacjami na temat możliwych konsekwencji proponowanych działań naprawczych; (iv) budowaniu uzasadnień dla zaangażowania we wspieranie danej ramy – i szerzej – współtworzenie gospodarki kreatywnej. W przypadku kontrramowania mówić można o następujących funkcjach: (i) definicji problemów stwarzanych przez rozwój i promocję gospodarki kreatywnej; (ii) diagnozie przyczyn i sił stojących za wskazanym ryzykiem; (iii) opisie alternatywnej wizji świata powiązanym z promowaniem wybranego sposobu neutralizacji zagrożeń oraz analizą jego możliwych implikacji; (iv) sposobach mobilizacji potencjalnych sceptyków wobec retoryki gospodarki kreatywnej.

Równolegle z procesem zbierania materiału rozpoczęło się i było później kontynuowane wypracowywanie lub adaptowanie kategorii analitycznych, takich jak „demokratyzacja kultury”, „immanentna i socjologiczna przemiana pojęcia”, „imitacja”/„translacja” dyskursów modernizacyjnych, „problematyzacja”, „dyspozytyw”, „pedagogizacja kreatywności”, „teksty preskryptywne”. Równolegle na podstawie gromadzonego materiału badawczego identyfikowano schematy interpretacji – ramy i kontrramy – które wyłaniały się w miarę wielokrotnie powtarzanego kodowania i procedur interpretacyjnych. Kompletowanie materiałów odbywało się zgodnie z procedurą teorii ugruntowanej i wykorzystaniem metody permanentnej analizy porównawczej, stosowanej aż do uzyskania teoretycznego nasycenia.

Kolejne materiały były dodawane do korpusu tak długo, jak długo nowe dane pozwalały poszerzać spektrum analitycznych kategorii. Ostatecznie zidentyfikowano następujące schematy interpretacji: ramę ekonomicznej odnowy, ramę dostępu, ramę inkluzji, kontrramę kreatywnego prekariatu, kontrramę wyzysku entuzjazmu oraz kontrramę kontroli.

W **ramie ekonomicznej odnowy** kultura traktowana jest jak najważniejszy długookresowy czynnik rozwoju społeczno-ekonomicznego, odpowiedzialny za wzrost wydajności, zdynamizowanie rozwoju i zmiany wzorów zachowania aktorów działających w gospodarce opartej na innowacjach. Aktywność kulturalna ma tu status wartości instrumentalnej i aplikacyjnej, który sprowadza się do wymiaru ekonomicznego zmaterializowanego w hasle „przedsiębiorczość twórców”. Potencjał tkwiący w kulturze ograniczyć ma ryzyko zahamowania dalszej ekonomicznej ekspansji, pozwolić zarządzać nią w nowy sposób i na nowo formułować przyszłe cele. Modernizacja przez kulturę zaradzić ma niestabilności wzrostu, którego nie gwarantują już przewagi konkurencyjne krajów rozwijających się: stosunkowo niskie prace, proste czynniki produkcyjne, solidne wykształcenie pracowników czy malejące znaczenie związków zawodowych. Kreatywność ma być remedium na pułapkę średniego dochodu (nazywaną też pułapką średniego rozwoju) – zagrożenia polegającego na stagnacji gospodarczej i zbyt późnym przestawieniu się krajów półperyferyjnych z imitacyjnego modelu wzrostu opartego na konkurencji niskimi kosztami pracy na model innowacyjny i akumulację technicznie zaawansowanego kapitału (tzw. *brief boom, long gloom*). Kultura ma być też kluczem do zmiany postaw i sposobów myślenia członków społeczeństwa oraz przebudowy ich kompetencji cywilizacyjnych. Zainteresowanie perspektywą jednostki, w tym jej psychologicznymi dyspozycjami, mentalnością oraz wyznawanymi wartościami, jest bowiem równie ważne, co refleksja skupiona na kapitałowym i technologicznym wymiarze modernizacji.

W ramie ekonomicznej odnowy często podkreśla się znaczenie dwóch procesów: ekonomizacji kultury i kulturyzacji gospodarki. W sceptycznej optyce pierwszy proces jest w istocie „governmentalizacją” kultury (by użyć pojęcia ze słownika badań postfoucaultowskich) – podporządkowaniem sektora szerszym projektom rozwojowym, w których kultura ma dowieść swojej „przydatności”. W szerszym sensie chodzi też o całościowe przeobrażanie obszaru kultury i sztuki w sektor kreatywny, a jej poszczególnych dziedzin w kolejne kreatywne branże. Natomiast drugi proces – kulturyzacja gospodarki – oznacza, że kompetencje kulturowe powinny stać się podstawowym składnikiem kompetencji zawodowych, odpowiadającymi za

konkurencyjność i umiejętność przetrwania na rynku pracy. Chodzi również o obecność twórczych elementów w działalności przemysłowej – mają dostarczać nowych idei, być źródłem projektów i innowacji oraz odpowiadać za wzrost wartości dodanej przedsiębiorstw. Kulturyzację gospodarki łączy się często z postulatem „estetyzacji” działalności ekonomicznej – coraz więcej obszarów ludzkiej aktywności rozpatruje się w kategoriach estetycznych, co wpływa na sposób projektowania produktów, organizowania przestrzeni pracy oraz komunikowania się z klientami. Kulturyzacja gospodarki to też pseudo-estetyzacja podmiotowości – rodzaj pracy nad sobą, samostwarzania dopasowującego *ja* do pożądanых w gospodarce kreatywnej projektów tożsamościowych i wzorów osobowych. Wartość dodaną powstającą w procesie „kulturyzacji gospodarki” rozumie się bardzo szeroko – od korzyści wynikających z popularyzacji stylu pracy wolnych zawodów, przez zdynamizowanie potencjału rozwojowego ośrodków zurbanizowanych, po realizację idei kreatywnego miasta. Oba procesy – ekonomizacja kultury oraz kulturyzacja gospodarki – mają działać synergicznie i wspólnie wypracowywać nadwyżkę korzyści.

Rama dostępu wspiera się na głęboko przyswojonym przekonaniu o nieprzerwanej demokratyzacji kreatywności i innych twórczych kompetencji. Pożądana dyspozycja wsparta ma być nie na talencie czy odziedziczonym kapitale kulturowym, ale na nauce i ciężkiej pracy. Głosy wpisujące się w ramę dostępu popularyzują przekonanie o korzyściach płynących z „artystycznej dywidendy” ukrytej potencjalnie w całej populacji. Towarzyszy temu postulat osłabienia dystansów pionowych między tradycyjnymi środowiskami elitarnymi – często utożsamianymi z klasą kreatywną i artystami – a pozostałymi grupami społecznymi. Zwraca się uwagę na niebezpieczeństwo dystynkcji i podziałów społecznych, dzięki którym uprzywilejowane światy społeczne bronić się mają przed napływem outsiderów i idącą za tym inflacją twórczości. Używając terminu Karla Mannheim (1956), zwolennicy ramy dostępu chcieliby daleko idącej dedystancjacji – demokratyzacji nie tylko kreatywności, ale całej kultury.

W promowanej w ramie dostępu optyce pożądanym ideał łączy ideologię zawodowej samodzielności z twórczym nastawieniem do pracy i wielkomiejskim stylem życia powinien „zejść pod strzechy” i objąć całe ciało społeczne. Wolny zawód (i artysta jako jego archetyp) sytuowany jest w centrum rozważań o klasie kreatywnej, ma służyć za wzór do naśladowania dla innych członków wspólnoty. Narracje posługujące się ramą dostępu zdają się mówić: każdy jest w pewien sposób twórczy i może działać jak autonomiczny profesjonalista, a kreatywność

to forma kapitału, który daje się aktywować na poziomie każdej jednostki. W ramie dostępu najsilniej ujawnia się pedagogizacyjny wymiar dyskursu kreatywności i jego dydaktyczna ambicja. Kompetencje twórcze uważa się za zdolności, które mogą podlegać aktywizacji i doskonaleniu – wierzy się w siłę edukacji artystycznej i wychowania w kulturze.

Moralizatorski wymiar dyskursu kreatywności i jego społeczną pedagogię wzmacniają m.in. popularne poradniki i literatura rozwoju osobistego – teksty wspierające indywidualną transformację i osiąganie zawodowych celów. W analizowanych w książce tytułach działania kreatywne zawsze przedstawiane są jako zdolności, które mogą podlegać rozwojowi, a praktyki artystyczne mają status instrumentu edukacyjnego. Te swoiste teksty „inspiracji i odwagi” przybierają formę przewodników po zmianie własnego *ja* i forsują przekonanie o „pankreatywizmie” – powszechnym dostępie do twórczych kompetencji. Jednocześnie posługują się retoryką indywidualnego sukcesu, kładąc nacisk na samorealizację i samospełnienie. Nie tylko treści poradników, ale cały słownik towarzyszący ramie dostępu odwołuje się do uniwersalizacji twórczości. Znajdziemy w nim i metaforę „kapitału kreatywnego”, i inne wybory leksykalne skupione na demokratyzacji kultury oraz odzyskiwaniu innowacyjnego potencjału części społeczeństwa. Zarazem dużo wysiłku wkłada się w demontaż mitu wyjątkowości „geniusza” i promocję kreatywności jako gry drużynowej czerpiącej z inicjatyw opartych na współpracy.

Rama dostępu promuje model *homo creativus* – nowy typ kulturowego podmiotu, którego sprzeczności nigdy nie są w pełni wyartykułowane. Ma to być bowiem jednostka elastyczna i spontaniczna, ale jednocześnie zdyscyplinowana i odpowiedzialna za siebie. Ocierający się o egoizm indywidualista, ale zawsze otwarty na pracę w kreatywnym zespole. Zakorzeniony w bliskim sąsiedztwie mieszkaniac ukulturalnionego miasta, ale również gotowy na zmianę czy oddelegowanie do innych obowiązków nomada. Świadomy obywatel i filar *middle class*, a w tym samym czasie poszukujący ryzyka przedsiębiorczy *freelancer*. Zbuntowany twórca nowych idei i symboli (często o kondycji skazanego na niepewność prekariusza), który poczucie bezpieczeństwa zyskuje dopiero w relacji z podmiotami publicznymi lub dużą korporacją.

W **ramie inkluzji** kreatywność pełni rolę narzędzia emancypacji, usamodzielnienia i wzmacniania kompetencji kulturowych. Głównym problemem, który ma rozwiązać gospodarka kreatywna, jest wykluczenie dużej części społeczeństwa z praktykowania i odbioru

kultury symbolicznej. Nie chodzi jednak o uśpiony potencjał klasy średniej – „uwalnianie innowacyjności Polaków” – ale o podstawowy brak dostępu do kultury i zmagania z nierównościami społecznymi. Jej propagowanie ma zapobiegać przestępstwom, zwalczać ubóstwo, stwarzać nowe perspektywy kształcenia oraz pomóc uzyskać wyższe pozycje statusowe. Gospodarka kreatywna – podobnie jak w ramie dostępu – ma być bodźcem demokratyzacji kultury. Jednak nie po to, by upowszechniać styl pracy wolnych zawodów wśród białych kołnierzyków, ale by wykorzystać kulturę do naprawy relacji społecznych oraz włączenia wykluczonych w główny nurt życia zbiorowego i emancypacji.

Stawką nie jest prosty zysk ekonomiczny – proces generowania przychodów, w którym gospodarka kreatywna jest źródłem dóbr rynkowych – ale zysk społeczny. Chodzi m.in. o walkę ze strefami kulturowej ekskluzji (w tym z podziałem cyfrowym) oraz z anachronizmem systemu edukacyjnego, który nie tylko ma odpowiadać za społeczną reprodukcję i wdrażanie prawomocnej kultury, ale też ograniczać działania na rzecz wspólnego uczestnictwa w kulturze różnych grup odbiorców. Głosy typowe dla ramy inkluzji w ogóle traktują kulturę jako narzędzie rozwiązywania problemów społecznych środowisk definiowanych jako „osoby doświadczające ubóstwa”, „grupy wrażliwe”, „zagrożone marginalizacją” czy „społecznie wykluczone”. Znajdziemy tu propozycje rewitalizacji zaniedbanych dzielnic, wspierania lokalnych wspólnot, integracji przez rozwój i trening kompetencji twórczych, stymulacji kapitału kulturowego oraz realizacji działań uczestniczących, mobilizacji i odzyskania dla społeczeństwa obywatelskiego „trudnej” młodzieży.

W ramie inkluzji postuluje się upodmiotowienie wykluczonych, ponieważ ich kreatywna energia ma być „pełnowartościowym motorem rozwoju”. Tym samym grupy doświadczające marginalizacji przedstawiane są jako priorytetowe wyzwanie moralne, także w zakresie publicznej widoczności. Współczesne analizy wykluczenia zwracają bowiem uwagę nie tylko na wymiar ekonomiczny, ale także na wykluczenie w systemie reprezentacji. Osoby doświadczające ubóstwa i marginalizacji często pozostają niewidoczne w sferze publicznej: ich głos nie jest słyszany w debatach, a obrazy ich codzienności są zniekształcane bądź upraszczane przez media, popkulturę i instytucje pomocowe. Brak reprezentacji oznacza nie tylko brak dostępu do zasobów symbolicznych, lecz także reprodukcję nierówności – ci, którzy nie istnieją w przestrzeni reprezentacji, nie istnieją również jako podmioty polityczne. Dlatego w ramie inkluzji akcentuje się potrzebę działań na rzecz uwidocznienia tych grup, tworzenia przestrzeni,

w których mogą same opowiadać o swoich doświadczeniach i kształtować własny wizerunek w debacie publicznej.

Warto zaznaczyć, że nośny język awansu przez kulturę grup wykluczonych nie musi być opisywany bezkrytycznie. Warto wskazać na ambiwalencję strategii odgórznej demokratyzacji kultury, która bywa stosowana wobec grup marginalizowanych. Sceptycy – także autorzy cytowani w monografii – podkreślają, że praktyki włączania poprzez kulturę w ramach warsztatów artystycznych, projektów animacyjnych czy programów integracyjnych nie mogą zastąpić systemowych działań w obszarze edukacji, opieki zdrowotnej czy polityki mieszkaniowej. Z perspektywy krytycznej takie interwencje pełnią często funkcję kompensacyjną, łagodząc skutki nierówności, zamiast uderzać w ich strukturalne przyczyny. Co więcej, mogą one prowadzić do swoistego „zarządzania wykluczeniem”, gdzie kultura staje się narzędziem dyscyplinowania, a nie realnej emancypacji. W tym sensie polityki publiczne stawiające na inkluzję niosą ryzyko niezamierzonych konsekwencji – utrwalania *status quo* poprzez symboliczne gesty zamiast rzeczywistej zmiany społecznej. Co za tym idzie w wielu głosach typowych dla ramy inkluzji promowanie i upowszechnianie twórczości zostaje wprzęgnięte w procesy sterowania podmiotowością jako ważny składnik neoliberalnych strategii bezpieczeństwa.

W części dyskursu kreatywności posługującej się ramą inkluzji rzadko problematyzuje się także to, że programy awansu przez kulturę służą raczej poprawie samopoczucia uczestników i doraźnemu obniżeniu napięć społecznych niż zakwestionowaniu mechanizmów reprodukujących nierówności. Programy inkluzyjne często opierają się na języku empatii i „dobrostanu”, zamiast tworzyć przestrzeń do artykulacji roszczeń politycznych czy podważenia strukturalnych przyczyn marginalizacji. W efekcie integracja dokonuje się na warunkach dominującego porządku społecznego: jednostki wykluczone mają „przystosować się” i znaleźć swoje miejsce, a nie kwestionować reguły gry. W ten sposób logika terapeutyczna, pozornie neutralna i dobroczynna, staje się narzędziem pragmatycznego zarządzania różnicą i konfliktami, a nie krokiem w stronę realnej równości. Egalitarna retoryka inkluzji skrywa też dotychczasowe hierarchie, bowiem partnerstwo organizatorów i odbiorców działań „włączających” jest często inscenizowane. Można tu mówić o paradoksie – intencja inkluzji społecznej wszystkich ludzi obdarzonych twórczym potencjałem kłóci się z rzeczywistością, a postępową idea służy regulacji i normalizowaniu życia zbiorowego.

Kontrramowanie gospodarki kreatywnej

Proces kontrramowania, jak wspomniano wyżej, nie definiuje trudności, na które odpowiedzią miałyby być gospodarka kreatywna, ale określa główny problem stwarzany przez jej rozwój i promocję, opisuje też przyczyny stojące za wskazanym problemem. Projektuje alternatywną wizję świata powiązaną z promocją wybranego sposobu neutralizacji zagrożeń oraz oferuje sposoby motywowania potencjalnych krytyków sceptycznych wobec retoryki innowacjonizmu i gospodarki kreatywnej.

W **kontrramie kreatywnego prekariatu** gospodarkę kreatywną traktuje się jako źródło niepewności – przemysły kultury odpowiadać mają za ambiwalencję samozatrudnienia i innych elastycznych form stosunku pracy, mitem jest więc wyobrażenie o niezależnych *freelancerach* czerpiących satysfakcję z atutów wolnego zawodu. Ważnym czynnikiem wspierającym rządzenie przez niepewność okazuje się przede wszystkim brak socjalnego bezpieczeństwa. Dyskurs kreatywności pomijać ma twarde społeczno-ekonomiczne realia późnego kapitalizmu, m.in. prekaryzację warunków aktywności zawodowej branż kreatywnych i idące za tym różne formy autoeksploatacji. Krytycy mówią o całym pakiecie niedogodności: krótkich kontraktach i umowach „śmieciowych”, braku ubezpieczenia społecznego, wyłączeniu z systemu opieki zdrowotnej czy przyszłych emerytur, nadgodzinach, indywidualizacji ryzyka, znikającym czasie wolnym, przymusie mobilności i dyspozycyjności, brutalnej konkurencji w warunkach „nadpodaży talentów”. Píše się też o „urzędzeniowej prekaryzacji” (Lorey 2014) i negatywnym wpływie „instytucji projektowych” (Gielen 2015), które odpowiadają nie tylko za zwiększenie produktywności, ale też za kształtowanie się „projektowej mentalności” i różnych form ekonomicznego drenażu klasy kreatywnej. Niektórzy autorzy tekstów zgromadzonych w korpusie roztropnie zauważają, że takie warunki niekoniecznie muszą rodzić bunt – dziś aura wolnego zawodu i pracy niematerialnej potrafi łagodzić niepewność typową dla „życia w projekcie”. To współczesny dylemat Marksowskiej „wolności w obrębie alienacji” – w późnym kapitalizmie nie każdy rodzaj wyobcowanej pracy jest oddzielony od przyjemności i zadowolenia z jej ostatecznych efektów.

W kontrramie kreatywnego prekariatu twierdzi się również, że gospodarka kreatywna rodzi nowe nierówności – między działaniami i jednostkami „kreatywnymi” a ludźmi, których doświadczenia rozmiągają się z ofertą przemysłów kultury, i którzy nie rozpoznają się w otaczającym je języku i regułach gospodarowania. W tej krytycznej optyce kreatywne działanie nie jest dziś wolnym wyborem, ale współczesnym imperatywem, elementem

społecznego konformizmu. Tej presji coraz częściej towarzyszy nie tylko dyktat treningu i samokształcenia (podejmowanego zazwyczaj na własny koszt), ale też nakaz dbania o własną „biografię kreatywną” oraz wzięcia odpowiedzialności za własną „zatrudnialność”. Składa się na to stała cyrkulacja w sieciach, budowanie oryginalnego portfolio oraz inwestowanie we własny wizerunek, co w ostatnich latach oznacza także przymus regularnej autoprezentacji poprzez profile zawodowych portali i mediów społecznościowych. To wszystko łącznie można za Markiem Fisherem (2022: 256) nazwać koniecznością „performowania metapracy”. Problemy ze sprostaniem tym złożonym wymaganiom sprzyjają „chorobom nieudolności” (Reckwitz 2017) czy „psychicznym zawałom” (Han 2022): poczuciu życia w relatywnej biedzie, chronicznemu stresowi, wypaleniu zawodowemu, emocjonalnemu zmęczeniu, depresji, neurotycznym objawom oraz innym zaburzeniom nerwowym.

Jako mechanizm naprawczy postuluje się rozmaite formy regulacji gospodarki kreatywnej, działania skupione na przywracaniu bezpieczeństwa socjalnego klasy kreatywnej, a także docenienie kreatywności „niewidocznej” i „niechcianej”. Kreatywność niewidoczna to ta, która realnie wpływa na kulturę i społeczeństwo, ale nie znajduje uznania ani w oficjalnych statystykach, ani na rynku. Przykładowo, pomysły i rozwiązania tworzone przez pracowników niższego szczebla, które nie trafiają do raportów czy analiz, należą do tej kategorii. Są obecne, lecz pozostają w cieniu – nieprzypisane autorom, nieopłacone, nieuznane za „prawdziwą” kreatywność. Z kolei kreatywność niechciana to ta, która podważa obowiązujące normy i interesy dominujących podmiotów. Należy do niej m.in. sztuka krytyczna, która wywołuje dyskomfort w sferze politycznej, ale też działania w przestrzeni nieformalnej, takie jak twórczość subkultur, *hacktivism*, twórczość *open source* i modyfikacje oprogramowania. Kreatywność niechciana objawia się również w praktykach, które wymykają się ramom prawnym i ekonomicznym, na przykład w nielegalnym obiegu kultury. W gospodarce kreatywnej tego typu twórczość rzadko jest wspierana, częściej bywa marginalizowana, cenzurowana czy wręcz zwalczana. Można więc powiedzieć, że gospodarka kreatywna pełni rolę filtra: nagradza i wzmacnia jedynie te formy kreatywności, które dają się włączyć w ramy ekonomiczne, podczas gdy inne pozostają ukryte albo są aktywnie wypierane.

To pokazuje, że kreatywność nie jest kategorią neutralną, ale zależną od kontekstu społecznego i ekonomicznego, który decyduje o tym, co stanie się widoczne, a co pozostanie niechciane. Głosy typowe dla kontrramy kreatywnego prekariatu zwracają uwagę, że za fasadą wolnego zawodu i innowacyjności kryją się mechanizmy podporządkowujące pracę twórczą logice

rynku. Jednym z kluczowych wątków tej krytyki jest postulat uspołecznienia urządzeń projektowych, czyli narzędzi, instytucji i procedur, które kształtują to, w jaki sposób powstają nowe idee, produkty czy rozwiązania. Dziś dostęp do tych urządzeń jest w dużej mierze ograniczony – należą one do korporacji, dużych firm technologicznych czy wyspecjalizowanych ośrodków badawczych. Krytycy podkreślają, że bez szerszego, społecznego dostępu do infrastruktury projektowej kreatywność pozostaje zawłaszczona i podporządkowana interesom właścicieli kapitału. Uspołecznienie oznaczałoby więc nie tylko powszechniejszy dostęp do narzędzi i zasobów, ale też większy wpływ społeczności na to, jakie projekty są realizowane i w jaki sposób.

Innym elementem krytyki typowej dla kontrramy kreatywnego prekariatu jest sprzeciw wobec rywalizacji jako podstawowej zasady organizującej życie zawodowe klasy kreatywnej. W dominującym współcześnie modelu pracownicy – artyści, projektanci, programiści, badacze – są stale zmuszani do rywalizacji o granty, kontrakty, zlecenia i uznanie. Konkurencja ma pobudzać innowacyjność, ale w praktyce często prowadzi do prekaryzacji, stresu i fragmentacji środowiska twórczego. Wytwarza atmosferę niepewności i lęku, która sprzyja wyczerpaniu, a nie kreatywności. Krytycy wskazują, że alternatywą mogłyby być modele oparte na współpracy, dzieleniu się wiedzą i wspólnym rozwiązywaniu problemów. Zamiast indywidualnego wyścigu o uwagę i środki, kreatywność mogłaby się rozwijać w bardziej kolektywnych i solidarnych formach organizacji. Oba te postulaty – uspołecznienie urządzeń projektowych i przewyciężenie dominacji konkurencji – wynikają z przekonania, że kreatywność nie jest zasobem jednostki, lecz procesem społecznym. W takim ujęciu gospodarka kreatywna powinna być oparta nie na wyzysku i rywalizacji, lecz na współtworzeniu, dzieleniu się i wspólnym korzystaniu z owoców pracy twórczej.

W **kontrramie wyzysku entuzjazmu** zasadniczym problemem generowanym przez procesy rozwoju i instytucjonalnej promocji gospodarki kreatywnej jest systematyczna eksploatacja nieodpłatnego zaangażowania jednostek i zbiorowości. Według krytyków ma to być możliwe dzięki rozpowszechnieniu się ideologii *dream job* – poszukiwaniu zawodu zrównanego z pasją, „pracy bez pracy” – nie dla pieniędzy, ale dla profesjonalnego rozwoju i osobistej satysfakcji. Jak pisze jedna z przywoływanych w monografii autorek, Miya Tokumitsu (2014), „nic nie ułatwia wyzysku bardziej niż przekonanie pracowników, że robią to, co naprawdę kochają”. Inni autorzy piszą w tym kontekście o „religii samorealizacji” czy o „eksploatacji entuzjazmu”, wskazując na to, że współczesna gospodarka kreatywna operuje systemem subiektywnych

gratyfikacji symbolicznych. Interpretacja ta podkreśla, że ideologia *passionate work* wsparta jest na promocji alternatywnych form wynagradzania – niematerialnych i ulotnych. Należą do nich entuzjazm, poczucie autonomii, kreatywność, przekonanie o misyjności własnej pracy, widoczność w polu uwagi, a także szansa na nawiązywanie nowych relacji i nieustanne „sieciowanie się”.

W tym ujęciu kapitał symboliczny i społeczny zastępują kapitał ekonomiczny, stając się walutą, w której rozliczana jest praca kreatywna. Oczekiwanie ciągłego „krążenia w obiegu”, obecności w środowisku i podtrzymywania własnej „marki osobistej” sprawia, że granica między pracą a życiem prywatnym ulega rozmyciu, a czas wolny staje się przestrzenią nieustannego inwestowania w siebie. W logice gospodarki kreatywnej permanentna dostępność staje się nie tylko wymogiem technologicznym, lecz także normą kulturową i zawodową. Twórcy i pracownicy są zmuszeni do bycia stale obecnymi, responsywnymi i przygotowanymi na nowe okazje. W tym ujęciu ciągłość, pozbawiona naturalnych rytmów i cykli, nie oznacza swobody czy emancypacji, ale stanowi narzędzie dyscyplinowania podmiotów. Krytyczne głosy typowe dla kontramy wyzysku entuzjazmu zwracają uwagę, że także nielinearność oraz fragmentaryczność pracy kreatywnej – często przedstawiane jako źródło elastyczności i samorealizacji – są w istocie subtelными mechanizmami władzy. To one sprawiają, że jednostki funkcjonują w stanie permanentnej gotowości, przystosowując się do zmiennych wymagań rynku, zamiast rzeczywiście wyzwalać się z dawnych form kontroli.

Efektem ubocznym tak tworzonych warunków pracy i relacji międzyludzkich jest – jak wskazują głosy posługujące się ramą wyzysku entuzjazmu – fetyszyzacja indywidualnej swobody, elastyczności i zaradności, które mają maskować faktyczne przerzucanie odpowiedzialności za stabilność życiową na jednostki. W ten sposób dochodzi do prywatyzacji ryzyka i chronicznego poczucia tymczasowości. Klasa kreatywna funkcjonuje w stanie permanentnej niestabilności, w którym każda okazja zawodowa ma charakter doraźny, a jej zdobycie wymaga nieustannego samodoskonalenia, autopromocji i gotowości do poświęceń. Krytyczne głosy ramy wyzysku entuzjazmu dodają również, że logika ta sprzyja naturalizacji prekarnych warunków zatrudnienia. Wzmacnia przekonanie, że elastyczność czy niskie płace są ceną, którą należy zapłacić za możliwość pracy twórczej. Tym samym gospodarka kreatywna w swojej dominującej narracji nie tylko legitymizuje, ale wręcz romantyzuje nierówności i wyzysk, przedstawiając je jako element drogi do sukcesu i samospelnienia.

Istotnym czynnikiem podtrzymującym eksploatację darmowego zaangażowania jest także trwałe napięcie między indywidualnymi aspiracjami klasy kreatywnej a systemowymi barierami, które uniemożliwiają ich pełną realizację. Gospodarka kreatywna napędzana jest obietnicą sukcesu dostępnego każdemu, kto będzie wystarczająco zdeterminowany, pomysłowy i gotowy do nieustannej pracy nad sobą. Aspiracje te są głęboko zinternalizowane – jednostki inwestują swój czas, energię i zasoby w samodoskonalenie, wytwarzanie portfolio czy gromadzenie symbolicznego kapitału widoczności. Jednak strukturalne realia – ograniczona liczba miejsc pracy, koncentracja kapitału, nierówne szanse wejścia na rynek – sprawiają, że spełnienie tych aspiracji pozostaje dostępne tylko nielicznym. W efekcie inwestowanie w sukces zostaje całkowicie zindywidualizowane, a odpowiedzialność za niepowodzenia przerzucona na jednostki. Porażka nie jest rozumiana jako efekt systemowych ograniczeń czy logiki rynku, lecz jako dowód osobistej nieudolności, braku talentu bądź niedostatecznego wysiłku. W ten sposób mechanizmy gospodarki kreatywnej nie tylko podtrzymują wyzysk darmowego zaangażowania, lecz także naturalizują nierówności, przedstawiając je jako wynik różnic w indywidualnych kompetencjach i determinacji.

Alternatywna wizja świata przeciwstawiana dominującym mechanizmom gospodarki kreatywnej, koncentruje się wokół potrzeby samoorganizacji i integracji środowiska pracowników. Podkreśla się konieczność budowania struktur samoobrony, które pozwolą przeciwdziałać rosnącym nierównościom i niepewności wpisanej w ich warunki pracy. W tym kontekście coraz częściej powraca pytanie o możliwość wypracowania form protestu i odmowy pracy w realiach gospodarki opartej na wiedzy, gdzie klasyczny strajk – rozumiany jako wstrzymanie produkcji materialnej – traci swą skuteczność. W „fabrykach kreatywności” trudno bowiem mówić o jednorodnym miejscu pracy, rytmie czy produkcji, który można zatrzymać. Dlatego postulowane są nowe formy kolektywnej mobilizacji, takie jak tworzenie sieci wsparcia, wspólnotowych funduszy solidarnościowych, kooperatyw artystycznych czy platform wymiany zasobów. Krytycy domagają się również uzwiązkowania sektora kreatywnego i promocji działań budujących wspólnotowe systemy wzajemnego wsparcia, które mogłyby stanowić przeciwwagę dla logiki indywidualizacji ryzyka. W tej alternatywnej wizji kreatywność przestaje być towarem wycenianym na rynku, a staje się praktyką społeczną i wspólnotową – narzędziem do kształtowania bardziej egalitarnych form życia zbiorowego.

W **kontrramie kontroli** dyskurs kreatywności interpretowany jest jako jeden z kluczowych elementów doktryny neoliberalnej oraz immanentny składnik charakterystycznych dla niej

technologii władzy. Nie jest on jedynie retorycznym ozdobnikiem współczesnych narracji o gospodarce, lecz mechanizmem służącym regulacji zachowań jednostek i grup. W tej optyce odsłania się represyjny wymiar projektu modernizacyjnego opartego na imperatywie innowacyjności, logice przedsiębiorczości fetyszyzującej *start-upy* i aksjomacie technologicznego przyspieszenia. Centralnym problemem staje się rola gospodarki kreatywnej w podtrzymywaniu paradygmatu neoliberalnego, który podporządkowuje podmioty za fasadą wolności i samostanowienia, przekształcając je w architektów własnej produktywności.

Dyskurs kreatywności funkcjonuje w tym kontekście jako subtelne narzędzie kontroli, operujące logiką „koncesjonowanej transgresyjności” (Drozda 2016: 96). Zezwala on na pewną dawkę innowacyjności i odmienności, o ile mieszczą się one w granicach zgodnych z logiką systemu ekonomicznego i politycznego. Podstawowym mechanizmem tego porządku jest przymus twórczości – obowiązek bycia kreatywnym, który nie oznacza spontanicznej ekspresji czy autonomicznej działalności artystycznej, lecz podporządkowanie własnej energii logice produktywności i użyteczności. Lokalna wersja imperatywu *Be creative or die!* paradoksalnie zawęża spektrum możliwych działań twórczych, odrzucając to, co niewydatne, „niepraktyczne” czy pozbawione rynkowej lub instytucjonalnej racjonalności. W rezultacie jednostki realizują się w tych obszarach, które zostały uprzednio zdefiniowane jako wartościowe przez polityki publiczne, strategie społeczne, projekty kulturalne czy programy grantowe. Twórczość staje się w ten sposób odpowiedzią na społeczne zapotrzebowanie – nie do pomyślenia jest działalność twórcza, która jest bezużyteczna i nie ma celu. Mechanizm kontroli nie polega tu na bezpośredniej dyscyplinie czy przymusowej subordynacji, lecz na pozostawieniu pozornej swobody i zapewnianiu minimum autonomii – władza neoliberalna działa bowiem najskuteczniej wówczas, gdy podmiot ma poczucie dobrowolności.

Kolejnym aspektem podkreślanym w kontrymnie kontroli jest „depolityzacja talentu” i neutralizacja subwersywnego potencjału twórczości. Twierdzi się tu, że kreatywność zostaje pozbawiona swojego krytycznego wymiaru, a działania artystyczne tracą zdolność do artykulacji sprzeciwu. Instytucje projektowe oraz procedury grantowe, formalnie wspierające twórczość, pełnią zarazem funkcję filtrującą i normalizującą: stymulują kreatywność, lecz równocześnie kierują ją w pożądane kanały, zgodne z oczekiwaniami rynku, polityk publicznych i aktualnych narracji modernizacyjnych. W tym sensie instytucje te stają się „maszynami selekcji”, które premiuje twórczość zgodną z „systemem”, a marginalizują tę wymykającą się obowiązującym schematom.

Alternatywne perspektywy obecne w kontrramie kontroli akcentują potrzebę oporu wobec tej logiki. Pojawiają się propozycje tworzenia „niesuwerennych instytucji przeciw-władzy” (Hardt, Negri 2017: 256) czy „patainstytucji” (Sholette 2011: 152-153), zdolnych do działania poza mechanizmami rynkowymi i państwowymi. Jeszcze bardziej radykalne strategie postulują odmowę pracy projektowej i odrzucenie imperatywu produktywności. Praktyki spowolnienia, pauzowania, pasywności, a nawet beczynności interpretowane są tu jako formy oporu – gesty subwersji wobec hegemonii innowacyjności i neoliberalnego etosu pracy. Można je rozumieć jako próbę odzyskania przestrzeni dla alternatywnej, nieinstrumentalnej kreatywności, wykraczającej zarówno poza rynek, jak i poza strategie modernizacyjne państwa. W szerszym planie kontrrama kontroli wskazuje, że gospodarka kreatywna nie jest neutralnym sektorem, lecz jednym z obszarów, w którym dokonuje się ekonomizacja życia społecznego. Twórczość, zamiast stanowić przestrzeń wolności i emancypacji, staje się mechanizmem reprodukcji neoliberalnego porządku – o tyle skutecznym, że łączy w sobie elementy autonomii i kontroli, emancypacji i podporządkowania. To właśnie ta ambiwalencja czyni dyskurs kreatywności jednym z kluczowych narzędzi rządzenia we współczesnym kapitalizmie.

Coś się musi poprawić?

Analiza ramowania gospodarki kreatywnej nie tylko umożliwia zachowanie krytycznego dystansu wobec konkurujących perspektyw interpretacyjnych, lecz także pozwala problematyzować stanowiska, które na pierwszy rzut oka mogą wydawać się bliskie samemu badaczowi. Tym samym staje się cennym narzędziem w badaniach sfery publicznej, których celem nie jest proste odsłanianie manipulacji ani poszukiwanie „właściwej” interpretacji, lecz raczej identyfikowanie schematów interpretacyjnych, za pomocą których różni aktorzy – eksperci, przedstawiciele instytucji, pracownicy mediów – forsują określone paradygmaty oceny rzeczywistości. *Framing* pozwala więc nie tylko uchwycić różnorodność optyk, ale także zdystansować się wobec dominujących na rynku idei narracyjnych i naturalizowanych punktów widzenia. Nie chodzi zatem o ustalenie, które diagnozy obecne w sferze publicznej są „trafne” i godne legitymizacji, ale o uświadomienie sobie, że proces ich powstawania i upowszechniania jest strukturalnie uwzorowany, selektywny i osadzony w mechanizmach władzy. Analiza ramowania odsłania tym samym to, co w codziennym dyskursie pozostaje ukryte: historyczną genezę dominujących interpretacji, ich stronnictwo oraz interesy, które legitymizują. Szczególną ostrożność analiza ramowania pozwala zachować wobec ocen zyskujących status oczywistości, doksy, stających się elementem „publicznego zdrowego rozsądku”. To właśnie

owe diagnozy, które osiągnęły wysoki stopień publicznej prawomocności, najskuteczniej skrywają swoją genealogię i stają się narzędziami hegemonii kulturowej.

Czy od analityka ramowania gospodarki kreatywnej można oczekiwać, że zaproponuje alternatywną wizję wobec procesów instrumentalizacji kultury oraz negatywnych konsekwencji jej ekonomizacji? Dziś trudno kontynuować modernistyczny trop Jürgena Habermasa, dla którego nadzieja na naprawę świata i poprawę jakości życia społecznego pozostaje fundamentalnym elementem refleksji nad nowoczesnością. Ostatnim świadectwem tej postawy jest jego książka *Es musste etwas besser werden...* (2024), w której niemiecki klasyk konsekwentnie podkreśla odpowiedzialność elit symbolicznych za inicjowanie zmiany. Habermas nie tylko wierzy w możliwość naprawy świata, ale także zakłada, że istnieją warunki dla podtrzymania uniwersalistycznego projektu emancypacyjnego. Współcześnie tradycja walki o alternatywne rzeczywistości uległa jednak znacznemu osłabieniu. System kapitalistyczny przenika dziś wszystkie dziedziny życia – od instytucji społecznych po nasze sposoby myślenia i wyobrażenia przyszłości – skutecznie ograniczając przestrzeń dla wyobraźni alternatywnej. Co więcej, kapitalizm nieustannie przekształca swoje mechanizmy legitymizacji, adaptując się do zmiennych warunków społecznych i do formułowanej wobec niego krytyki. Neutralizuje opór, przekształcając go w źródło własnej siły: krytyczne teorie kultury, popkulturowe narracje problematyzujące kapitalizm, krytyka instytucjonalna czy nawet krytyczna edukacja stają się elementami samego „systemu”, służąc reprodukcji jego logiki. Promowany bunt przybiera zazwyczaj postać bezpiecznej, pozornej transgresji, w pełni zgodnej z kapitalistycznym etosem. Gesty, które mogą uchodzić za subwersywne, nie naruszają faktycznie reguł gry w gospodarce opartej na wiedzy i kreatywności.

Alternatywą wobec nadziei Habermasa nie musi być jednak defetyzm i rezygnacja. Rozsądniejszą kontrpropozycję stanowi perspektywa punkowego sprzeciwu, którą konsekwentnie rozwijał przywoływany tu wielokrotnie Michel Foucault. Francuski filozof nie wierzył w możliwość emancypacji opartej na procesach komunikacyjnych ani w perspektywę „naprawy świata”. Jego genealogiczna krytyka ukazuje raczej, że władza działa wszędzie – także tam, gdzie na pozór odslaniają się mechanizmy emancypacyjne. Krytyczne zadanie badacza polega nie tyle na projektowaniu lepszych instytucji i dyskursów modernizacyjnych, ile na demaskowaniu ukrytych technik władzy, wskazywaniu na ich zakorzenienie w codzienności oraz ujawnianiu, w jaki sposób przenikają praktyki społeczne i narracje kulturowe. Zmiana nie jest tu rozumiana jako osiągnięcie jednego, docelowego porządku, lecz

jako nieustanna praca krytyczna i ciągły opór wobec dominujących dyskursów i form rządzenia. W tym ujęciu szczególnie istotne pozostaje pojęcie „praktyk wolności” – indywidualnych i zbiorowych sposobów życia, które, choć ulokowane w ramach istniejących instytucji, mogą funkcjonować jako alternatywne wzory „prowadzenia się”. Nawet jeśli jednostka pozostaje nieuchronnie poddana rozmaitym technikom władzy, może tworzyć przestrzeń odmiennych doświadczeń, które wymykają się logice produktywności i ekonomizacji. To właśnie w tego rodzaju praktykach ujawnia się sens analizy ramowania gospodarki kreatywnej: nie jako projekt naprawy świata w duchu modernistycznej nadziei, lecz jako narzędzie krytycznego dystansu, demaskowania mechanizmów władzy i otwierania – choćby punktowych i efemerycznych – możliwości życia inaczej.

Literatura cytowana w autoreferacie

- Boltanski L., Chiapello È., 2022, *Nowy duch kapitalizmu*, Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Bröckling U., 2006, *On Creativity: A brainstorming session*, „Educational Philosophy and Theory” tom 38, nr 4, s. 513-521.
- Czyżewski M., Franczak K., Nowicka M., Stachowiak J. (red.), 2014, *Dyskurs elit symbolicznych. Próba diagnozy*, Warszawa: Wydawnictwo Sedno.
- Drozda J., 2016, *Rerum Novarum. Innowacyjność jako narzędzie dyskursywnej ofensywy neoliberalizmu*, w: W.J. Burszta, P. Jezierski, M. Rauszer, red., *Zwodnicze imaginarium. Antropologia neoliberalizmu*, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra, s. 77-111.
- Fisher M., 2022, *Prywatyzacja stresu*, „Praktyka Teoretyczna” 2022 nr 3(45), s. 251-263.
- Foucault M., 1994, *Le jeu de Michel Foucault. Ornicar? Bulletin périodique du champ freudien 10*, w: tegoż, *Dits et écrits*, t. III, Paris: Gallimard, s. 298-329.
- Foucault M., 1995, *Użytek z przyjemności*, w: tegoż, *Historia seksualności*, Warszawa: Czytelnik, s. 143-380.
- Foucault M., 2001, *Fearless Speech*, red. J. Pearson, Los Angeles: Semiotext(e).
- Franczak K., 2013a, *Kalający własne gniazdo. Artyści i obrachunek z przeszłością*, Kraków: Wydawnictwo Universitas.
- Franczak K., 2013b, „Uwiedzwienie” sztuki: problem intelektualizacji współczesnych działań artystycznych, „Kultura i Społeczeństwo” nr 1, s. 43-58.**
- Franczak K., 2014, *Perspektywa framing analysis – oferta analityczna dla badań nad dyskursem?*, „Przegląd Socjologiczny” nr 3, s. 135-156.
- Franczak K., 2015, *Between Diagnosis and Prognosis – Media ‘Instruction Manuals’ on Economic Crisis*, w: *Power and Communication. Media, Politics and Institutions in Times***

of Crisis, red. S. Leonzi, G. Ciofalo, A. Di Stefano, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, s. 117-131.

Franczak K., 2016a, *Rozum na barykadzie. Michel Foucault i intelektualizacja społecznego protestu*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” tom XII, nr 1, s. 108-126.

Franczak K., 2016b, *The Circulation of Knowledge in Public Discourse – between ‘Popularization’ and ‘Populization’*, „Polish Sociological Review” nr 1(193), s. 19-32.

Franczak K., 2017, *Analiza ramowania*, w: M. Czyżewski, M. Otrocki, T. Piekot, J. Stachowiak (red.), *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno, s. 145-173.

Franczak K., 2019, „*Germany in ruins*”. *Framing new political movements in Germany in the Polish opinion-forming press*, „Lodz Papers in Pragmatics” nr 15(1), s. 97-119.

Franczak K., 2024, *Jak opisać doświadczenie, dla którego nie ma języka? Dyskursywizacja awansu klasowego w polskiej debacie publicznej*, „Przegląd Socjologiczny” 2024 tom 73, nr 4, s. 129-149.

Franczak K., 2025, *Kultura jako źródło zysku? Sprzeczności gospodarki kreatywnej*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.

Franczak K., Nowicka M., 2013, *Narracje emancypacyjne w mediach – od afirmacji do krytyki*, „Societas/Communitas” nr 2(16), s. 117-140.

Gielen P., 2015, *Gdy wszystko stało się płynne*, w: K. Zadros (red.) *Czarna księga polskich artystów*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, s. 115-126.

Habermas J., 2007, *Strukturalne przeobrażenia sfery publicznej*, Warszawa: PWN.

Habermas J., 2024, „*Es musste etwas besser werden...*”. *Gäsprache mit Stefan Müller-Doohm und Roman Yos*, Berlin: Suhrkamp.

Han B.-Ch., 2022, *Spółeczeństwo zmęczenia i inne eseje*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.

Hardt M., Negri A., 2017, *Assembly*, New York: Oxford University Press.

Heubel F., 2002, *Das Dispositiv der Kreativität*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Jameson F., 2002, *A Singular Modernity. Essay on the Ontology of the Present*, Londyn: Verso

Lorey I., 2014, *Urządzanie i samoprekaryzacja. O normalizacji wytwórców kultury*, „Praktyka Teoretyczna” nr 4(14), s. 133-152.

Mannheim K., 1956, *The Democratization of Culture*, w: tegoż, *Essays on the Sociology of Culture*, London: Routledge and Kegan Paul, s. 171-246.

- Mannheim K., 1964, *Das Problem einer Soziologie des Wissens (1925)*, w: Kurt H. Wolff (red.), *Wissenssoziologie*, Berlin: Luchterhand, s. 308-387.
- McRobbie A., 2016, *Be Creative. Making a Living in the New Culture Industries*, Cambridge: Polity Press.
- Nowicka M., 2016, *O użyteczności kategorii dyspozytywu w badaniach społecznych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, tom XII, nr 1, s. 170-191.
- Reckwitz A., 2017, *Odkrycie kreatywności. O procesie społecznej estetyzacji*, Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Sholette G., 2011, *Dark Matter: Art and Politics in the Age of Enterprise Culture*, London-New York: Pluto Press.
- Tokumitsu M., 2014, *Rób to, co kochasz. Kochaj to, co robisz*, „Krytyka Polityczna”, <https://krytykapolityczna.pl/kraj/rob-to-co-kochasz-kochaj-to-co-robisz/> (dostęp: 26.09.2025).
- Van Gorp B., 2007, *The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In*, „Journal of Communication” nr 57, s. 60-78.
- Zarycki T., 2014, *Innowacjonizm jako legitymizacja. Dyskursy innowacji, gospodarki opartej na wiedzy, społeczeństwa informacyjnego i pokrewne w perspektywie krytycznej*, „Zarządzanie Publiczne” nr 1(27), s. 20-34.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Po uzyskaniu stopnia doktora rozwijałem doświadczenia naukowe związane z badaniem komunikacji społecznej, uczestnicząc w cyklicznych, organizowanych dwa razy w roku **Warsztatach Analizy Dyskursu (WAD)**. Było to ogólnopolskie i interdyscyplinarne przedsięwzięcie międzyuczelniane realizowane w latach 2009–2017 w formule spotkań bezpośrednich, a obecnie – po okresie pandemii – kontynuowane w trybie zdalnym. WAD został powołany do życia z inicjatywy prof. Marka Czyżewskiego i innych pracowników Zakładu Badań Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, w którym byłem zatrudniony w latach 2009–2022. Celem warsztatów od początku było wypracowanie wspólnych dla badaczy reprezentujących różne dyscypliny, zintegrowanych narzędzi analizy komunikowania publicznego oraz kształcenie młodych pracowników nauki. Jednym z głównych efektów spotkań była integracja środowiska badaczy dyskursu publicznego w celu wymiany doświadczeń i upowszechniania wspólnych projektów oraz wypracowywanie

nowych metod analizy dyskursu łączących najważniejsze dla tego pola badawczego „szkoły”: analizę konwersacyjną, techniki badań korpusowych, narzędzia lingwistyczne, oprzyrządowanie krytycznej analizy dyskursu i analizę ramowania. W trakcie seminariów WAD osoby z różnych ośrodków naukowych w Polsce pracowały nad metodami i tematami związanymi z szeroko pojętą analizą komunikowania.

W 2012 roku pracownicy Zakładu Badań Komunikacji Społecznej i część uczestników Warsztatów Analizy Dyskursu powołali do życia **Konsorcjum Naukowe „Analiza Dyskursu”**, w którego organizacji i pracach brałem aktywny udział. Konsorcjum utworzyło 18 jednostek organizacyjnych 11 wiodących ośrodków akademickich w kraju oraz Wydawnictwo Akademickie Sedno. Do dziś siedzibą Konsorcjum jest Instytut Socjologii UŁ, a jego koordynatorem – Uniwersytet Łódzki. Przez cały okres aktywności głównym celem Konsorcjum pozostaje intensyfikacja współpracy między różnymi ośrodkami badawczymi w Polsce i za granicą oraz między różnymi dyscyplinami zajmującymi się dyskursem. Celem Konsorcjum jest także wzmacnianie potencjału naukowo-badawczego i dydaktycznego tworzących je podmiotów w zakresie wspólnych badań naukowych i innych przedsięwzięć oraz upowszechnianie wyników badań i prowadzonych projektów. Interdyscyplinarna kooperacja służy wypracowaniu wspólnych terminów analitycznych i ich definicji, weryfikowaniu przydatności metod i technik badawczych oraz pogłębianiu diagnozy różnorodnych zjawisk społecznych. Obecnie Konsorcjum jest organizacją międzynarodową, w jej skład wchodzi także trzy jednostki Uniwersytetu Justusa Liebiga w Giessen.

W okresie powstania Konsorcjum moje doświadczenia badawcze krystalizowały się również w ramach dotacji celowych na działalność naukową i rozwój młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ. W roku akademickim 2012–2013 realizowałem projekt zatytułowany *Uwiedzwienie przestrzeni publicznej. Rola elit symbolicznych*. Wyniki tych badań zostały zaprezentowane na międzynarodowej konferencji Europejskiego Towarzystwa Socjologicznego (ESA) *Crisis, Critique and Change* w Turynie (28–31.08.2013) w formie referatu *Between Diagnosis and Prognosis – Media Instructions of the Economic Crisis in View of Framing Analysis Perspective*. Artykuł w języku angielskim, opracowany na podstawie wystąpienia konferencyjnego, został opublikowany w monografii *Power and Communication. Media, Politics and Institutions in Times of Crisis* (red. S. Leonzi, G. Ciofalo, A. Di Stefano, Cambridge Scholars Publishing 2015).

W kolejnym roku akademickim, 2013–2014, w oparciu o analogiczną dotację realizowałem projekt *Intelektualizacja sprzeciwu w przestrzeni publicznej. Rola elit symbolicznych*. Wyniki przeprowadzonych badań zostały zaprezentowane w referacie *Współczesne ruchy protestu a opór w rozumieniu Michela Foucaulta*, wygłoszonym na konferencji *Pamiętać Foucaulta. Władza, wiedza, opór we współczesnej refleksji badawczej* (Uniwersytet Łódzki, 16–17.12.2014). Artykuł na podstawie wystąpienia konferencyjnego *Rozum na barykadzie. Michel Foucault i intelektualizacja społecznego protestu* został opublikowany w numerze tematycznym czasopisma „Przegląd Socjologii Jakościowej” (2016, tom XII, nr 1).

Doświadczenia zdobyte w toku badań własnych prezentowałem również na innych ważnych forach międzynarodowych. W 2011 roku uczestniczyłem w Dreiländerkongress: Neuer Strukturwandel der Öffentlichkeit – III Kongresie Socjologicznym Niemieckiego, Austriackiego i Szwajcarskiego Towarzystwa Socjologicznego (Innsbruck, 29.09–01.10.2011), gdzie wygłosiłem referat *Defining Agoraphilia – The Problem of Intellectual Support for Public Art*. W 2017 roku wziąłem udział w 3rd ISA Forum of Sociology *The Futures We Want: Global Sociology and the Struggles for a Better World* (Wiedeń, 10–14.07.2017), organizowanym przez International Sociological Association (ISA), prezentując referat *Circulation of Knowledge in Public Discourse – Between Popularization and Populization*. Wyniki badań znalazły odzwierciedlenie w artykule pt. *Circulation of Knowledge in Public Discourse – Between „Popularization” and „Populization”*, opublikowanym w języku angielskim w czasopiśmie „Polish Sociological Review” (2016 nr 1).

Wszystkie powyższe projekty oraz towarzyszące im wystąpienia konferencyjne przyczyniły się do pogłębienia wiedzy na temat roli elit symbolicznych w kształtowaniu dyskursu publicznego, a także stanowiły ważny etap umiędzynarodowienia mojej działalności badawczej i doświadczenia w realizacji projektów naukowych.

W ramach działalności Konsorcjum Naukowego „Analiza Dyskursu” w latach 2013–2017 brałem udział w **projekcie badawczym Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki** *Komunikowanie publiczne w Polsce – ujęcie inter- i multidyscyplinarne* (umowa nr 0114/NPRH2/H11/81/2013), w którym uczestniczyłem jako wykonawca. Jednym z głównych efektów projektu było zbudowanie repozytorium gromadzącego istotne teksty obecne w polskiej sferze publicznej w kolejnych dekadach po 1945 roku. Prace badawcze polegały także na utworzeniu portalu analizy dyskursu oraz prowadzeniu w ramach portalu

interdyscyplinarnych analiz w kilku wybranych obszarach tematycznych. Ważnym efektem naukowym projektu było przygotowanie dwóch publikacji zbiorowych: (1) *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych* (red. M. Czyżewski, M. Otrocki, T. Piekot, J. Stachowiak, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2017) oraz (2) *Polskie sprawy 1945–2015. Warsztaty analizy dyskursu* (red. M. Czyżewski, A. Hotolets, K. Podemski, D. Rancew-Sikora, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2017). Zamieszczone w obu publikacjach teksty odnosiły się do kluczowych zagadnień powiązanych z problematyką projektu, m.in. ustalania zawartości przekazów medialnych, reguł debat publicznych, społecznej konstrukcji rzeczywistości, sposobów przedstawiania wydarzeń i problemów społecznych w mediach czy wpływu dyskursu medialnego na opinię publiczną. Publikacje podejmowały także problem krytycznego sposobu badania stosunków władzy.

W ramach projektu NPRH moje zadania obejmowały prace koncepcyjne i metodologiczne, a także prowadzenie zasadniczych badań, w tym zbieranie oraz opracowywanie materiału empirycznego. Ponadto kierowałem jednym z zespołów tematycznych, koordynując prace badawcze w wybranym obszarze problemowym. Do moich obowiązków należała również analiza i interpretacja uzyskanych rezultatów, ich prezentacja w formie publikacji naukowych oraz upowszechnianie wyników poprzez wystąpienia konferencyjne i współpracę w przygotowywaniu końcowych opracowań zespołowych. Efektem tych prac były m.in. następujące artykuły zamieszczone we wskazanych wyżej monografiach wieloautorskich: (1) *Analiza ramowania*, w: *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych* (red. M. Czyżewski, M. Otrocki, T. Piekot, J. Stachowiak, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2017) oraz (2) *Instrumentalizacja kultury w powojennych i współczesnych dyskursach modernizacyjnych*, w: *Polskie sprawy 1945-2015. Warsztaty analizy dyskursu* (red. M. Czyżewski, A. Hotolets, K. Podemski, D. Rancew-Sikora, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2017).

W ramach prac Konsorcjum niezwykle owocna okazała się współpraca z trzema jednostkami Uniwersytetu w Giessen. W kolejnych latach stało się to impulsem do podejmowania nowych inicjatyw, w tym realizacji wspólnych projektów naukowych i warsztatów badawczych. Naturalną konsekwencją tych działań było wspólne zaangażowanie w działania finansowane zewnętrznie, czego przykładem jest mój udział w **projekcie Polsko-Niemieckiej Fundacji na rzecz Nauki** (Deutsch-Polnische Wissenschaftsstiftung) *Der europäische Andere in polnischen und deutschen öffentlichen Diskursen* (*Europejski Inny w polskich i niemieckich dyskursach*

publicznych) prowadzonym w 2017 roku pod kierunkiem prof. Marka Czyżewskiego przez Zakład Badań Komunikacji Społecznej UŁ oraz Institut für Soziologie Justus-Liebig-Universität w Giessen (umowa nr 200408).

Projekt podejmował zagadnienie społecznej konstrukcji obrazów, symboli i stereotypów (*discursive images*) „europejskiego Innego” w polskich i niemieckich dyskursach publicznych. Na przykładzie „kryzysu uchodźczego” lat 2015–2016 stawiano pytanie o to, jakim przekształceniom ulegają dwustronne relacje między Niemcami i Polską w ramach procesów europeizacji i de-europeizacji. Projekt służył pogłębieniu wymiany naukowej między Uniwersytetem Łódzkim i Uniwersytetem Giessen w obszarze analizy dyskursu dotyczącej kryzysu sfer publicznych kształtowanych w procesie integracji europejskiej. Przez kategorię „europejski Inny” rozumiano dyskursowe obrazy „Niemców” w polskich mediach i dyskursowe obrazy „Polaków” w niemieckich mediach. Określenie „europejski Inny” odnosiło się w szczególności do obecnego w dyskursach publicznych w obu krajach wzajemnego postrzegania się Niemców i Polaków na tle różnych kontekstów problemowych, np. roli obu krajów w Europie, nastawienia obu społeczeństw do kryzysu migracyjnego, przesunięcia identyfikacji zbiorowych w obu społeczeństwach w stronę tożsamości narodowych czy debaty na temat instytucjonalnej dezintegracji Unii Europejskiej.

Celem projektu było nie tylko pogłębienie wymiany naukowej między Niemcami i Polską w dziedzinie analizy dyskursu, lecz także rozpatrzenie i rozwinięcie wspólnych perspektyw badawczych, które w dalszej kolejności mogłyby być spożytkowane w ramach dłuższego, polsko-niemieckiego postępowania badawczego. Po kilku latach nawiązane wówczas kontakty oraz wypracowane perspektywy badawcze stały się podstawą dalszej współpracy, która obecnie rozwijana jest w ramach nowego przedsięwzięcia. Aktualnie kieruję międzynarodowym zespołem realizującym omówiony wyżej (s. 10–12) **projekt badawczy konkursu głównego Polsko-Niemieckiej Fundacji na Rzecz Nauki** (Deutsch-Polnische Wissenschaftsstiftung) *Der Diskurs der symbolischen Eliten über den Krieg in der Ukraine: Ein polnisch-deutscher Vergleich* (Dyskurs elit symbolicznych na temat wojny w Ukrainie. Porównanie polsko-niemieckie) zaplanowany na lata 2025–2027 (umowa nr 100-2025-00956). Instytucją wnioskująca jest Uniwersytet Łódzki, instytucją partnerską Justus-Liebig-Universität Giessen. W projekcie odpowiadam za stronę merytoryczną przedsięwzięcia. Do moich zadań należy w szczególności opracowanie koncepcji badawczej oraz określenie głównego problemu badawczego, a także koordynacja strony metodologicznej projektu,

obejmująca prace nad rozwinięciem metodologii analizy ramowania jako kluczowego zaplecza pojęciowego i narzędzia badawczego.

Współpraca z ośrodkiem akademickim w Giessen rozwija się również poprzez działania w **DiscourseNet International Association of Discourse Studies**. To jedno z najważniejszych międzynarodowych stowarzyszeń naukowych w obszarze badań komunikacji, odgrywające istotną rolę w integrowaniu badaczy dyskursu z różnych dyscyplin i tradycji akademickich oraz sprzyjające umiędzynarodowieniu prowadzonych badań. DiscourseNet powstało z inicjatywy europejskiego środowiska badawczego i obecnie prowadzi działalność globalną, m.in. poprzez kongresy, warsztaty oraz publikacje, wspierając rozwój badań nad dyskursem. Dzięki temu stwarza przestrzeń do wymiany doświadczeń i budowania wspólnych projektów badawczych, które wykraczają poza granice pojedynczych krajów i tradycji akademickich. Włączenie się w te działania pozwala mi na systematyczne rozwijanie kontaktów międzynarodowych oraz poszerzanie własnych kompetencji metodologicznych.

W toku aktywności w stowarzyszeniu DiscourseNet uczestniczyłem m.in. w kilku seminariach lekturowych prowadzonych online, konferencji naukowej oraz dwóch międzynarodowych kongresach. W 2018 roku wziąłem udział w The GGS Annual Conference 2018 DiscourseNet22: *Discourse, Power, Subjectivation* (Giessen, 12–14.09.2018), zorganizowanej przez DiscourseNet International Association of Discourse Studies oraz Giessen Graduate Centre for Social Sciences, Business, Economics and Law (GGS), gdzie zaprezentowałem referat *Problematization of 'creativity'. Dispositif of cultural change and practical governance over people*. W lipcu 2023 roku brałem udział w kongresie DNC5ALED (5th DiscourseNet/ALED Congress): *Discourses and their impacts on a world of multiple crises* (Walencja, 25–28.07.2023) z referatem *Relay of shame. The problematization of class advancement in Polish public debate*. Natomiast w lipcu 2025 roku uczestniczyłem w kongresie DNC6 (6th DiscourseNet Congress): *Discourse and the imaginaries of past, present and future societies: media and representations of (inter)national (dis)orders* (Bruksela, 7–11.07.2025), gdzie przedstawiłem referat *Discourses of Fear in the Debate on the War in Ukraine: A Polish-German Comparison*.

Jak pokazuje powyższa aktywność, w ostatnich latach wspólnie z partnerami z Uniwersytetu w Giessen oraz stowarzyszenia DiscourseNet International Association of Discourse Studies uczestniczę w inicjatywach naukowych o charakterze sieciowym, obejmujących organizację

warsztatów badawczych, kongresów naukowych i realizację projektów poświęconych analizie dyskursu w kontekstach porównawczych. Współpraca ta ma charakter długofalowy i opiera się na wzajemnej wymianie doświadczeń metodologicznych, co sprzyja rozwojowi nowego zaplecza badawczego oraz planowaniu wspólnych przedsięwzięć publikacyjnych. Choć dotychczasowe efekty tej współpracy w ograniczonym stopniu znalazły odzwierciedlenie w publikacjach zagranicznych, to działania te stanowią istotny etap konsolidowania międzynarodowych relacji naukowych i przygotowują grunt pod kolejne wspólne opracowania, które są obecnie w fazie koncepcyjnej i projektowej. Tego rodzaju długotrwała współpraca wskazuje na trwały charakter umiędzynarodowienia mojej działalności naukowej, nie ograniczający się do jednorazowych wystąpień konferencyjnych, lecz rozwijany w kierunku partnerskich, interdyscyplinarnych przedsięwzięć badawczych.

Od 2023 roku działam również w **Sekcji Badań Komunikacji Społecznej (SBKS)** w ramach Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, którą współtworzyłem wraz ze środowiskiem polskich socjolożek i socjologów z ośrodków akademickich w Łodzi, Warszawie, Gdańsku, Krakowie, Lublinie i Opolu. Sekcja skupia badaczy zajmujących się różnymi wymiarami komunikacji społecznej. Nawiązuje do dorobku polskich studiów nad tym obszarem ze szczególnym naciskiem na analizy dyskursu publicznego prowadzone w perspektywie kulturowej, politycznej, interakcyjnej, retorycznej, multimodalnej oraz w kontekście społecznego obiegu wiedzy. W ostatnich trzech latach aktywnie uczestniczyłem w pracach sekcji, która stała się platformą regularnej wymiany doświadczeń badawczych, prezentacji wyników analiz oraz inicjowania wspólnych przedsięwzięć naukowych, co sprzyjało integracji środowiska badaczy komunikacji społecznej i rozwojowi nowych kierunków badań.

Do działań i przedsięwzięć Sekcji, w których brałem udział, należały zarówno regularne, prowadzone online seminaria lekturowe, poświęcone wspólnemu czytaniu i dyskusji nad klasycznymi pracami socjologicznymi, filozoficznymi i medioznawczymi – od Theodora Adorna i Michela Foucaulta, przez Andreasa Reckwitz i Manuela Castellsa, po George’a Lakoffa, Marka Johnsona i Harveya Sacksa – jak i spotkania o charakterze bardziej aplikacyjnym. Ważnym elementem działalności SBKS stał się cykl spotkań „Debaty o debacie”, który włączał do rozmowy nie tylko badaczy, lecz także dziennikarzy, publicystów, aktywistów i pracowników instytucji kultury. Dyskusje te dotyczyły kluczowych problemów współczesnej komunikacji publicznej, takich jak (nie)skuteczność krytyki społecznej, kondycja społeczeństwa obywatelskiego, kryzys dziennikarstwa, „niechciane tematy” w debacie

wyborczej czy zmieniająca się rola mediów w kształtowaniu sfery publicznej. Dzięki temu SBKS stała się przestrzenią, w której refleksja akademicka spotykała się bezpośrednio z praktyką życia społecznego.

Sekcja rozwija także praktyczne formy współpracy badawczej – przykładem są interdyscyplinarne warsztaty metodologiczne *STYKI: badania komunikacji społecznej – socjologia na styku dyscyplin*, w ramach których badacze z różnych obszarów nauki analizowali ten sam materiał empiryczny (Łódź, 22.09.2023). Do ważniejszych wydarzeń należy również konferencja naukowa *Nowa władza komunikacji: aktorzy, przestrzenie, techniki* (Łódź, 21–22.09.2023), w której uczestniczyłem jako członek komitetu naukowego i organizacyjnego, a także zaprezentowałem wspólnie z Markiem Czyżewskim, Magdaleną Nowicką-Franczak i Jerzym Stachowiakiem referat *Dyskurs elit symbolicznych na temat przyszłości Polski na przykładzie kampanii wyborczej 2023*.

W działalności Sekcji znalazły się także inicjatywy szkoleniowe otwierające badaczy na nowe metodologie i narzędzia, m.in. szkolenie *Narzędzia CLARIN-PL w przetwarzaniu języka naturalnego – od ekstrakcji informacji do modelowania tematycznego* (Warszawa, 1.12.2023). Kolejne moje wystąpienia konferencyjne związane z pracami Sekcji Badań Komunikacji Społecznej dotyczyły m.in. referatu *Sztafeta wstydu. Dyskursywizacja awansu klasowego w polskiej debacie publicznej* (podczas konferencji *Komunikacja w stanie wzmożenia*, Warszawa 23–24.09.2024) oraz prezentacji „*Niepokojąca współczesność*” i wojna w Ukrainie: analiza „dyskursów lęku” podczas obrad grupy tematycznej SBKS *Badania dyskursu publicznego wobec niepokojącej współczesności* na XIX Zjeździe Socjologicznym *Ryzyka oswojone? Wyzwania współczesności* (Białystok, 16–19.09.2025).

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę

Osiągnięcia organizacyjne

Moja aktywność organizacyjna stanowi istotne dopełnienie pracy naukowej. W 2014 roku współtworzyłem konferencję *Pamiętać Foucaulta. Władza, wiedza, opór we współczesnej refleksji badawczej* (Łódź 16–17.12.2014) – wydarzenie, które zgromadziło badaczy zainteresowanych aktualnością myśli francuskiego filozofa w analizie współczesnych zjawisk społecznych. Rok później zaangażowałem się we współorganizację (z dr. Jerzym

Stachowiakiem) prac grupy tematycznej *Cultural Aspects of Modernization Processes* podczas konferencji *Gospodarka i Społeczeństwo* na Uniwersytecie Łódzkim, a w kolejnym roku uczestniczyłem w przygotowaniach do konferencji *Demokratyzacja debaty publicznej: Zagadnienia teoretyczne i badania dyskursu* (Łódź 18–19.04.2016), która stała się kolejnym forum wymiany refleksji nad kształtem komunikacji publicznej w Polsce. Podczas XVI Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego w Gdańsku w 2017 roku zaproponowałem i prowadziłem grupę tematyczną *Społeczeństwo polskie we współczesnych opowieściach medialnych i popkulturowych* (w kooperacji z dr. Pawłem Ciołkiewiczem), która zebrała badaczy zainteresowanych narracjami obecnymi w przestrzeni publicznego komunikowania się i w kulturze popularnej. Uzupełnieniem tego nurtu aktywności była konferencja *Nowa władza komunikacji: aktorzy, przestrzenie, techniki* (Łódź 2023), zorganizowana wspólnie przez Sekcję Badań Komunikacji Społecznej PTS oraz Uniwersytet Łódzki, w której pracach komitetu organizacyjnego i naukowego odegrałem aktywną rolę. Wydarzenie to wpisuje się w szerszy ciąg przedsięwzięć, w ramach których konsekwentnie staram się współtworzyć ze środowiskiem analityków dyskursu publicznego przestrzeń dialogu między badaczami oraz poszerzać obecność problematyki komunikacji społecznej w polskiej debacie akademickiej.

Dekadę temu moje działania organizacyjne poszerzyły się także o inicjowanie przedsięwzięć o innym charakterze. W latach 2015–2019 współtworzyłem wspólnie z pracownikami Zakładu Badań Komunikacji Społecznej UŁ inicjatywy mające na celu nie tylko integrację środowiska akademickiego, ale także prezentowanie badań szerszej publiczności. W ramach cyklu **Otwarte Seminarium „Analizy Dyskursu”** współorganizowałem spotkania poświęcone tak aktualnym i kontrowersyjnym tematom, jak kryzys uchodźczy (*U jak uchodźcy – polski spór o uchodźców i imigrantów*, 27.10.2015), konflikt wokół Trybunału Konstytucyjnego (*Spór o Trybunał Konstytucyjny – spór o demokrację w Polsce*, 01.12.2016), nowe formy oddziaływań w polityce (*„Trumpizm” i nowe formy komunikacji politycznej*, 20.12.2016) czy problem pedofilii w Kościele katolickim (*Pedofilia w Kościele: prawda ofiar, prawda instytucji*, 11.06.2019).

Innym obszarem mojej aktywności organizacyjnej było redagowanie numerów tematycznych czasopism naukowych. W 2016 roku z dr Magdaleną Nowicką przygotowałem dla „Przeglądu Socjologii Jakościowej” (tom XII, nr 1) numer zatytułowany *Perspektywa foucaultowska we współczesnej refleksji badawczej*, poświęcony różnorodnym sposobom wykorzystywania kategorii i inspiracji zaczerpniętych z myśli Michela Foucaulta w analizie zjawisk społecznych. Dwa lata później odpowiadałem za redakcję numeru „Przeglądu Socjologii Jakościowej”

Spółeczeństwo we współczesnych narracjach medialnych i popkulturowych (2018, tom XIV, nr 4), który stanowił rozwinięcie problematyki podejmowanej przeze mnie wcześniej w ramach grupy tematycznej XVI Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego. Oba przedsięwzięcia redakcyjne wpisują się w moje dążenie do tworzenia platform wymiany myśli wokół kluczowych wątków współczesnych badań nad komunikacją i dyskursem. Numery tematyczne, które redagowałem lub współredagowałem, oraz artykuły w nich zamieszczone były platformą istotnych debat w polskiej socjologii i badaniach komunikacji społecznej, a także tworzyły podstawy teoretyczne i metodologiczne dla dalszych badań. Jednocześnie doświadczenia zdobyte w tych publikacjach umożliwiły nawiązywanie i pogłębianie współpracy międzynarodowej, w tym realizację projektów, organizację warsztatów badawczych i udział w kongresach zagranicznych. W ten sposób krajowa aktywność publikacyjna stała się punktem wyjścia dla umiędzynarodowienia mojego dorobku, pozwalając integrować polską perspektywę badawczą z globalnymi dyskusjami nad analizą dyskursu.

Uzupełnieniem mojej działalności organizacyjnej jest również kilkuletnia opieka nad kołem naukowym studentów socjologii Uniwersytetu Łódzkiego oraz udział w gremiach kolegialnych. W kadencji 2015–2017 pełniłem funkcję członka Zarządu Polskiego Towarzystwa Socjologicznego Oddział Łódzki, co wiązało się z aktywnym uczestnictwem w pracach nad rozwojem środowiska socjologicznego w regionie i współorganizacją inicjatyw służących integracji lokalnej społeczności badaczy. Ponadto od 2020 roku wchodzę w skład Rady Konsultacyjnej Instytutu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie współuczestniczę w działaniach doradczych i wspierających rozwój instytutu, jego strategii badawczej i dydaktycznej.

Osiągnięcia dydaktyczne

W okresie ostatnich dwóch dekad moja działalność dydaktyczna obejmuje pracę ze studentami w ramach kilku kierunków studiów Uniwersytetu Łódzkiego: Socjologii, Pracy Socjalnej, Dziennikarstwa i komunikacji społecznej, Ekonomii, Europeistyki oraz Kulturoznawstwa. Od roku akademickiego 2004–2005 prowadziłem takie kursy akademickie jak: Antropologia kulturowa, Socjologia kultury, Problemy kultury XX wieku, Wstęp do socjologii, Komunikacja międzykulturowa, Współczesne teorie socjologiczne, Historia myśli socjologicznej i myśli społecznej, Kultura i sztuka współczesnej Europy, Reguły i strategie dyskursu publicznego, Analiza dyskursu, Analiza dyskursu medialnego, Współczesne problemy sfery publicznej, Antropologia komunikowania, Opinia publiczna, Współczesne życie publiczne i jego

patologie, Teoria komunikowania masowego, Ramowanie życia publicznego, Elity symboliczne: teoria, problemy, krytyka, Alternatywne sposoby komunikacji medialnej, Język wrogości w komunikacji publicznej, Nowe perspektywy socjologii, Analiza dyskursów eksperckich i profesjonalnych, Komunikacja społeczna, Komunikacyjne aspekty kapitalizmu, Cyfrowa sfera publiczna, Komunikacja nowomediałna, Społeczne i kulturowe oddziaływanie mediów, Edycja tekstu naukowego, Edycja tekstów dziennikarskich, Nowe media i cyfrowe społeczeństwo, Wprowadzenie do socjologii stosowanej, Socjologia wobec współczesnych problemów społecznych, Podstawy warsztatu dziennikarskiego, Kształtowanie opinii publicznej, Problemy współczesnej humanistyki, Kultura współczesna – słowa kluczowe, Przemysły kreatywne, Patologie życia publicznego, Popkultura, wiedza i wychowanie, Przemiany kultury popularnej, Socjologia wiedzy i niewiedzy. Realizowałem także zajęcia w języku angielskim dla studentów programu Erasmus – kursy *The mechanisms of shaping the public opinion* oraz *Basics of Social Communication*.

Istotną częścią mojego dorobku dydaktycznego jest również praca promotorska – prowadziłem kilkadziesiąt prac dyplomowych na kierunkach Socjologia oraz Dziennikarstwo i komunikacja społeczna, wspierając studentów w rozwijaniu warsztatu badawczego i realizacji własnych projektów naukowych. W tym samym okresie przygotowałem także kilkadziesiąt recenzji prac licencjackich. Ograniczenie aktywności recenzenckiej do prac dyplomowych wynika z obowiązujących na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ regulacji – pracownicy posiadający tytuł doktora nie oceniają prac magisterskich.

Moja działalność dydaktyczna obejmuje także prowadzenie specjalistycznych szkoleń oraz warsztatów rozwijających kompetencje badawcze uczestników z różnych środowisk. Od 2021 roku regularnie uczestniczę w kolejnych edycjach Letniej Szkoły Analizy Danych i Metod Badań Jakościowych (LS CAQDAS TM), gdzie – wspólnie z dr Magdaleną Nowicką-Franczak – prowadzę trzydniowy warsztat *Analiza dyskursu i jej odmiany*. Warsztat ten stanowi przestrzeń do praktycznego zapoznania uczestników z różnymi podejściami do badań nad dyskursem, a jego interdyscyplinarny charakter pozwala na wymianę doświadczeń między badaczami i doskonalenie metodologii jakościowej. Wcześniej, w roku akademickim 2016/2017, we współpracy z dr. Jerzym Stachowiakiem zrealizowałem na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ specjalistyczny kurs *Badanie przekazów medialnych – między perswazją a manipulacją*, adresowany do studentów, doktorantów oraz praktyków życia publicznego.

Osiągnięcia popularyzujące naukę lub sztukę

Poza działalnością akademicką i dydaktyczną aktywnie angażuję się w upowszechnianie nauki oraz szerzenie wiedzy o komunikacji społecznej i kulturze. Równolegle dzielę się refleksjami i wynikami badań w mediach – moje artykuły popularnonaukowe ukazały się m.in. w „Tygodniku Powszechnym” i miesięczniku „Odra”, obejmując tematy od współczesnych zjawisk medialnych i społecznych, przez politykę, po historię sztuki i krytykę literacką. Do najważniejszych tekstów publikowanych w prasie należą m.in.: *Podsluchiwanie katastrof* (TP 2020/9), *Pisarz zwymyślany* (TP 2019/43), *Dyskretny urok chłodu* (TP 2019/36), *Człowiek, który widział za dużo* (TP 2028/7), *Złota dekada wiedeńskiej awangardy* (Odra 2016/1), *Chwyt i wstrząs* (TP 2014/46), *Zakrzywianie świata* (TP 2013/43), *Zredagować siebie* (TP 2013/26), *Wybielacze i prowokatorzy* (TP 2013/13) oraz *Prywatna wojna Thomasa B.* (Odra 2011/10). Ponadto przygotowałem posłowie do książki Thomasa Bernharda *Kalkwerk* (Wydawnictwo Officyna, 2010).

Współpracuję także z instytucjami kultury, takimi jak Muzeum Sztuki w Łodzi, gdzie m.in. współorganizowałem i prowadziłem dyskusję wokół wystawy *Notes ryski. Śladem linii Wacława Szpakowskiego* (2020), a także nagrałem dla kanału YouTube Muzeum autorską analizę wystawy. Uczestniczyłem również w panelu dyskusyjnym *Naukowość a misja społeczna współczesnego muzeum* podczas międzynarodowej konferencji *O naukowości muzeów* organizowanej przez Muzeum Sztuki w 2021 roku oraz w dyskusji *Wokół Placu Bohaterów. Rozmowa o ostatnim dramacie Thomasa Bernharda* podczas Festiwalu Konfrontacje Teatralne w Lublinie (2016). Moje działania obejmują również interdyscyplinarne projekty artystyczne, jak prowadzenie panelu dyskusyjnego *Re/wizje: ciało, czas i performanse pamięci* podczas 20. Międzynarodowego Festiwalu Sztuki Tańca i Performansu *Ciało/Umysł* w Warszawie (2021).

Także współpraca z łódzkim Uniwersytetem Trzeciego Wieku im. Heleny Kretz pozwoliła mi prowadzić warsztaty oraz spotkania skierowane do szerokiego grona odbiorców spoza środowiska akademickiego. Obok zajęć o charakterze seminaryjnym i warsztatowym w ramach UTW w 2018 roku wygłosiłem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego wykład *Perswazja i manipulacja*, poświęcony mechanizmom komunikacji publicznej, adresowany zarówno do uczestników UTW, jak i do słuchaczy niezwiązanych z uczelnią. Moja aktywność popularyzatorska obejmuje także współpracę z telewizją, gdzie występowałem w roli eksperta w programach TVP3 Łódź: *Rozmowa dnia* oraz *Łodzią po regionie*.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny, przedstawiony w poprzednich częściach autoreferatu, stanowi spójny rezultat wieloletniej pracy badawczej prowadzonej w obszarze socjologii kultury, badań komunikacji społecznej i analizy dyskursu. W centrum moich zainteresowań pozostaje sposób, w jaki język, wiedza i emocje kształtują debatę publiczną, a także to, jak komunikacja wpływa na społeczne rozumienie procesów politycznych i kulturowych. Moje badania, publikacje i aktywność organizacyjna stanowią konsekwentną próbę rozwijania perspektywy łączącej socjologię, medioznawstwo i krytyczną humanistykę.

W ostatnich latach szczególny nacisk położyłem na umiędzynarodowienie działalności badawczej, czego przykładem jest współpraca z ośrodkiem akademickim w Giessen i aktywność w ramach DiscourseNet International Association of Discourse Studies. Działania te umożliwiają nie tylko wymianę doświadczeń metodologicznych, lecz także rozwijanie wspólnych projektów badawczych, takich jak nowy, polsko-niemiecki projekt dotyczący dyskursu elit symbolicznych na temat wojny w Ukrainie. Współpraca międzynarodowa stanowi dla mnie naturalny kierunek dalszego rozwoju naukowego. Równolegle, w ramach działalności krajowej, działam na rzecz integracji środowiska badaczy komunikacji społecznej, czego wyrazem jest udział w pracach Sekcji Badań Komunikacji Społecznej PTS.

Ważną częścią mojej aktywności pozostaje dydaktyka i popularyzacja wiedzy. Staram się łączyć praktykę badawczą z działalnością edukacyjną, zarówno w środowisku akademickim, jak i poza nim. Prowadzenie warsztatów i seminariów traktuję jako przedłużenie pracy naukowej, służące rozwijaniu kompetencji metodologicznych i krytycznego myślenia wśród uczestników. Całość mojego dorobku – publikacyjnego, dydaktycznego i organizacyjnego – odzwierciedla dążenie do konsekwentnego rozwijania badań nad komunikacją publiczną oraz miejscem dyskursu w procesach społecznych. Uzyskane doświadczenie, zrealizowane i będące w toku projekty oraz pogłębianą współpracą międzynarodową tworzą solidne podstawy dalszego rozwoju naukowego i wzmacniania pozycji polskich badań nad komunikacją w wymiarze europejskim.

.....
(podpis wnioskodawcy)

Karol Franczak
Katedra Socjologii Kultury
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Uniwersytet Łódzki
ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 3/5
90-255 Łódź

Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny

Informacje zawarte w poszczególnych punktach tego dokumentu powinny uwzględniać podział na okres przed uzyskaniem stopnia doktora oraz po jego uzyskaniu.

**I. WYKAZ OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH ALBO ARTYSTYCZNYCH,
O KTÓRYCH MOWA W ART. 219 UST. 1. PKT 2 USTAWY**

1. Monografie naukowe, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2a ustawy

Karol Franczak, *Kultura jako źródło zysku? Sprzeczności gospodarki kreatywnej*, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2025.

ISBN: 978-83-7963-240-4, ISBN: 978-83-7963-241-1 (e-book)

~~2. Cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2b ustawy; lub~~

~~3. Zrealizowane oryginalne osiągnięcia projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2c ustawy;~~

~~4. Inne niż wymienione w pkt. I.1-3, osiągnięcia naukowe lub artystyczne.~~

II. WYKAZ AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ ALBO ARTYSTYCZNEJ

- 1. Wykaz opublikowanych monografii naukowych (z zaznaczeniem pozycji niewymienionych w pkt I.1).**

Po uzyskaniu stopnia doktora

1. Karol Franczak, *Kalający własne gniazdo. Artysci i obrachunek z przeszłością*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2013.

ISBN: 97883-242-2273-5

2. Wykaz opublikowanych rozdziałów w monografiach naukowych¹.

Po uzyskaniu stopnia doktora

- 1) *Analiza ramowania*, w: M. Czyżewski, M. Otrocki, T. Piekot, J. Stachowiak (red.), *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych*, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2017, s. 145-173.
- 2) *Instrumentalizacja kultury w powojennych i współczesnych dyskursach modernizacyjnych*, w: M. Czyżewski, A. Hotolets, K. Podemski, D. Rancew-Sikora (red.), *Polskie sprawy 1945-2015. Warsztaty analizy dyskursu*, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2017, s. 151-179.
- 3) *Between Diagnosis and Prognosis – Media ‘Instruction Manuals’ on Economic Crisis*, w: S. Leonzi, G. Ciofalo, A. Di Stefano (red.), *Power and Communication. Media, Politics and Institutions in Times of Crisis*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2015, s. 117-131.
- 4) *Medialne objaśnienia kryzysu gospodarczego w perspektywie framing analysis*, w: M. Czyżewski, K. Franczak, M. Nowicka, J. Stachowiak (red.), *Dyskurs elit symbolicznych. Próba diagnozy*, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2014, s. 91-122.
- 5) *Wprowadzenie*, w: M. Czyżewski, K. Franczak, M. Nowicka, J. Stachowiak (red.), *Dyskurs elit symbolicznych. Próba diagnozy*, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2014, s. 7-20 (współautorzy: Marek Czyżewski, Magdalena Nowicka, Jerzy Stachowiak).
- 6) *Parecja jako medium pamięci. Paradoxy i wątpliwości*, w: *Kultura jako pamięć. Posttradycyjne znaczenie przeszłości*, red. E. Hałas, Zakład Wydawniczy Nomos, Warszawa 2012, s. 235-255.
- 7) *Władza elit symbolicznych w dyskursie publicznym. Obecność artystów w komentarzach i interpretacjach medialnych*, w: M. Poradecki (red.) *Władca, władza. Literackie doświadczenie Europejczyków*, Katedra Edytorstwa UŁ, Łódź 2011, s. 349-358.

¹ Jeżeli nie podano współautorów, publikacje mają charakter samodzielny.

- 8) *Demokratyczny potencjał sztuki publicznej w przestrzeni miejskiej*, w: M. Nowak, P. Pluciński (red.), *O miejskiej sferze publicznej*, Korporacja Ha!art, Kraków 2011, s. 259-282.
- 9) *Dramat jako model metaforyczny*, w: M. Leyko, K. Wielechowska (red.), *Etos życia – etos sztuki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 229-243.
- 10) *Wpływ elit symbolicznych na dyskurs publiczny: konstruowanie figury „kalającego własne gniazdo”*, w: B. Bogołębska, M. Worsowicz (red.), *Styl, dyskurs, media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 307-316.

Tłumaczenia:

- 1) *O sobie samym: lata emigracji. Rozmowa z Norbertem Eliasem*, tłum. K. Franczak, w: T. Majewski, A. Rejniak-Majewska, W. Marzec (red.), *Migracje modernizmu*, Wydawnictwo Officyna, Łódź 2014, s. 239-254.
- 2) M. Berman, *Plomienie domowego ogniska. Znaki na Times Square*, tłum. J. Burski, K. Franczak, B. Martela, w: T. Majewski (red.), *Rekonfiguracje modernizmu. Nowoczesność i kultura popularna*, Wydawnictwa Akademicki i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 383-406.

Przed uzyskaniem stopnia doktora

- 1) *Przeszłość w austriackim dyskursie publicznym – przypadek Heldenplatz Thomasa Bernharda*, w: T. Majewski, A. Zeidler-Janiszewska (red.), *Pamięć Shoah. Kulturowe reprezentacje i praktyki upamiętniania*, Wydawnictwo Officyna, Łódź 2009, s. 289-306.
- 2) *Znaczenie sztuki publicznej dla współczesnych sporów o sferę publiczną*, w: A. Obrębska (red.), *Komunikacja wizualna w przestrzeni społecznej*, Wydawnictwo Primum Verbum, Łódź 2009, s. 56-66.
- 3) *Dynamika pamięci zbiorowej we współczesnym dramacie austriackim*, w: M. Bartosiak, M. Leyko (red.), *Kulturowe konteksty dramatu współczesnego*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2008, s. 33-48.
- 4) *Der österreichische Dialog mit dem kollektiven Gedächtnis und seine dramatischen Repräsentationsformen*, w: A. Byczkiewicz, K. Kupczyńska (red.), *Verbalisierung und Visualisierung der Erinnerung. Literatur und Medien in Österreich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008, s. 341-350.

- 5) „Praca nad tożsamością” podczas międzynarodowych inicjatyw kulturalnych, w: A. Horolets (red.), *Europa w polskich dyskursach*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 152-162.

3. Wykaz członkostwa w redakcjach naukowych monografii.

Po uzyskaniu stopnia doktora

1. M. Czyżewski, K. Franczak, M. Nowicka, J. Stachowiak (red.) (2014), *Dyskurs elit symbolicznych. Próba diagnozy*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno. ISBN: 978-83-63354-53-4, ISBN: 978-83-63354-65-7 (e-book)

4. Wykaz opublikowanych artykułów w czasopismach naukowych².

Po uzyskaniu stopnia doktora

- 1) *Jak opisać doświadczenie, dla którego nie ma języka? Dyskursywizacja awansu klasowego w polskiej debacie publicznej*, „Przegląd Socjologiczny” 2024 tom 73, nr 4, s. 129-149.
- 2) *Kreatywność eksport–import. Interdyscyplinarne badania gospodarki kreatywnej w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2020 tom XVI, nr 4, s. 60-84.
- 3) „Germany in ruins”. Framing new political movements in Germany in the Polish opinion-forming press, „Lodz Papers in Pragmatics” 2019 nr 15(1), s. 97-119.
- 4) *The Democratisation of Creativity in the Age of the Knowledge Economy*, „Societas/Communitas” 2018 nr 2-3(26-3), s. 63-88.
- 5) *Od creatio ex nihilo do Cool Britannia. Ku źródłom dyskursu kreatywności*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2018 tom XIV, nr 4, s. 104-125.
- 6) *Spółeczeństwo we współczesnych narracjach medialnych i popkulturowych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2018 tom XIV, nr 4, s. 6-12.
- 7) *The Circulation of Knowledge in Public Discourse – between ‘Popularization’ and ‘Populization’*, „Polish Sociological Review” 2016 nr 1(193), s. 19-32.

² Jeżeli nie podano współautorów, publikacje mają charakter samodzielny.

- 8) *Perspektywa Foucaultowska we współczesnej refleksji badawczej*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2016, tom XII, nr 1, s. 6-15 (współautorka: M. Nowicka).
- 9) *Rozum na barykadzie. Michel Foucault i intelektualizacja społecznego protestu*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2016, tom XII, nr 1, s. 108-126.
- 10) *Des Kaisers neue Kleider Eine Analyse des aktuellen rechtskonservativen Geschichtsdiskurses in Polen*, „Zeitgeschichte Online” 2016 (współautorka: Magdalena Nowicka).
- 11) *Kultura jako źródło zysku? Etos kreatywności i współczesny dyskurs modernizacyjny*, „Przegląd Socjologiczny” 2015 nr 2, s. 89-112.
- 12) *Perspektywa framing analysis – oferta analityczna dla badań nad dyskursem?*, „Przegląd Socjologiczny” 2014 nr 3, s. 135-156.
- 13) *Narracje emancypacyjne w mediach – od afirmacji do krytyki*, „Societas/Communitas” 2013 nr 2(16), s. 117-140 (współautorka: Magdalena Nowicka).
- 14) *„Uwiedzwienie” sztuki: problem intelektualizacji współczesnych działań artystycznych*, „Kultura i Społeczeństwo” 2013 nr 1, s. 43-58.

Przed uzyskaniem stopnia doktora

- 1) *Populizm w społeczeństwie obywatelskim*, „Przegląd Socjologiczny” 2004 nr 2, s. 87-103.

5. Wykaz wystąpień na krajowych lub międzynarodowych konferencjach naukowych lub artystycznych, z wyszczególnieniem przedstawionych wykładów na zaproszenie i wykładów plenarnych³.

Po uzyskaniu stopnia doktora

- 1) XIX Zjazd Socjologiczny *Ryzyka oswojone? Wyzwania współczesności*, Białystok 16–19.09.2025, organizator: Polskie Towarzystwo Socjologiczne, tytuł referatu: „*Niepokojąca współczesność i wojna w Ukrainie: analiza „dyskursów lęku”*”.
- 2) Międzynarodowy kongres DNC6 (6th DiscourseNet Congress) *Discourse and the imaginaries of past, present and future societies: media and representations of*

³ Wszystkie wystąpienia konferencyjne zostały przygotowane i wygłoszone samodzielnie.

(inter)national (dis)orders, Bruksela 7–11.07.2025, organizator: DiscourseNet International Association of Discourse Studies, tytuł referatu: *Discourses of Fear in the Debate on the War in Ukraine: A Polish-German Comparison*.

- 3) Międzynarodowa konferencja naukowa *Zwrot ludowy: mroczne widmo czy nowa nadzieja*, Warszawa 6–8.11.2024, organizator: Instytut Kultury Polskiej Uniwersytet Warszawski, tytuł referatu: *Między wstydem a afirmacją. Polska debata o awansie klasowym*.
- 4) Konferencja naukowa *Komunikacja w stanie wzmożenia*, Warszawa 23–24.09.2024, organizatorzy: Collegium Civitas, Polskie Towarzystwo Socjologiczne, tytuł referatu: *Sztafeta wstydu. Dyskursywizacja awansu klasowego w polskiej debacie publicznej*.
- 5) Konferencja naukowa *Nowa władza komunikacji: aktorzy, przestrzenie, techniki*, Łódź 21–22.09.2023, organizator: Sekcja Badań Komunikacji Społecznej PTS, tytuł referatu: *Dyskurs elit symbolicznych na temat przyszłości Polski na przykładzie kampanii wyborczej 2023* (koreferenci: Marek Czyżewski, Magdalena Nowicka-Franczak, Jerzy Stachowiak).
- 6) Międzynarodowy kongres DNC5ALED (5th DiscourseNet/ALED Congress) *Discourses and their impacts on a world of multiple crises*, Walencja 25–28.07.2023, organizatorzy: DiscourseNet International Association of Discourse Studies, ALED – Asociación Latinoamericana de Estudios del Discurso, tytuł referatu: *Relay of shame. The problematization of class advancement in Polish public debate*.
- 7) Konferencja naukowa *Wspólnoty estetyczne i instytucje artystyczne*, Łódź 18–19.05.2023, organizator: Sekcja Socjologii Sztuki Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, tytuł referatu: *Kreatywne prowadzenie się i rządzenie przez pasję. Sprzeczności edukacji artystycznej*.
- 8) XVIII Zjazd Socjologiczny *Społeczeństwo przyszłości. Rekompozycje*, Warszawa 14–17.09.2022, organizator: Polskie Towarzystwo Socjologiczne, tytuł referatu: *Przestrzenie innowacji, inkubatory przedsiębiorczości, fabryki sztuki. Architektura gospodarki kreatywnej*.
- 9) Międzynarodowa konferencja naukowa ESA RN09 Economic Sociology Mid-term Conference *Categories, Transformations and Exchanges*, Warszawa 8–10.09.2022, organizator: European Sociological Association, tytuł referatu: *Creativity Export-*

Import. Implementation of Creative Economy in the Post- Socialist Countries as Communicational and Anthropological Problem.

- 10) Międzynarodowa konferencja *O naukowości muzeów*, Łódź 3–4.12.2021, organizator: Muzeum Sztuki w Łodzi, udział w dyskusji *Naukowość a misja społeczna współczesnego muzeum*.
- 11) Międzynarodowa konferencja naukowa *Research on Language and Languages: Disciplines and Interdisciplinarity*, Warszawa 30.05–1.06.2019, organizator: Uniwersytet Warszawski; tytuł referatu: *Szanse i ograniczenia interdyscyplinarnych badań gospodarki kreatywnej*.
- 12) XVII Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny *Ja, My, Oni? Podmiotowość, Tożsamość, Przynależność*, Wrocław 11–14.09.2019, organizator: Polskie Towarzystwo Socjologiczne; tytuł referatu: *Kreatywność eksport-import. Mitologia przemysłów kultury w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*.
- 13) Polsko-Niemieckie Dni Mediów *Czy Europa się rozpada?*, Wrocław 13–14.06.2019, organizator: Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej; tytuł referatu: *Framing i wybór tematów w dziennikarstwie*.
- 14) Interdyscyplinarna konferencja naukowa *Kalenie własnego gniazda. Kultura, prawo, społeczeństwo*, Kraków, 25–27.05.2018, organizator: Wydział Polonistyki UJ, Instytut Europeistyki UJ, Centrum Badań Holokaustu UJ, tytuł referatu: *Mówić prawdę, dobro czynić? Tabu społeczne i pedagogika szoku*.
- 15) The GGS Annual Conference 2018 DiscourseNet22: *Discourse, Power, Subjectivation*, Giessen 12–14.09.2018, organizatorzy: DiscourseNet International Association of Discourse Studies, Justus-Liebig-Universität Giessen; tytuł referatu: *Problematization of 'creativity'. Dispositif of cultural change and practical governance over people*.
- 16) Konferencja naukowa *Krytycznie z Foucaultem. Archeologia edukacji i przestrzeni publicznej*, Bydgoszcz 27–28.11.2018, organizator: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy; tytuł referatu: *Antynomie pedagogiki kreatywności*.
- 17) Konferencja naukowa *Krajobraz po transformacji*, Poznań 26.04.2017, organizator: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, tytuł referatu: *Instrumentalizacja kultury w potransformacyjnych dyskursach rozwojowych*.

- 18) V Transdyscyplinarne Sympozjum Badań Jakościowych, Słupsk, 18–21.05.2017, organizator: Akademia Pomorska w Słupsku; tytuł referatu: *Problemy społeczne w optyce framing analysis*.
- 19) 3rd ISA Forum of Sociology *The Futures We Want: Global Sociology and the Struggles for a Better World*, Wiedeń, 10–14.07.2017, organizator: International Sociological Association, Universität Wien, tytuł referatu: *Circulation of Knowledge in Public Discourse – Between Popularization and Populization*.
- 20) Konferencja naukowa *Demokratyzacja debaty publicznej. Zagadnienia teoretyczne i badania dyskursu*, Łódź 18–19.04.2017, organizator: Uniwersytet Łódzki, tytuł referatu: *Spór o Trybunał Konstytucyjny w perspektywie analizy dyskursu*.
- 21) Konferencja Naukowa Instytutu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 06.2017, organizator: Uniwersytet Łódzki, Instytut Socjologii; tytuł referatu: *Problematyka demokratyzacji w kulturze i polityce*.
- 22) XVI Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny *Solidarność w czasach nieufności*, Gdańsk 14–17.09.2017; organizator: Polskie Towarzystwo Socjologiczne, tytuł referatu: *„I kreatywność dla wszystkich!” Demokratyzacja twórczości w realiach gospodarki wiedzy*.
- 23) Warsztaty Analizy Dyskursu, Kędzierzyn-Koźle 05.2015, organizator: Konsorcjum Analiza Dyskursu, Uniwersytet Opolski; tytuł referatu: *Odmiany instrumentalizacji kultury. W stronę genealogii*.
- 24) Konferencja naukowa *Gospodarka i Społeczeństwo*, Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, termin konferencji 09.2015, organizator: Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny; organizacja grupy tematycznej: *Cultural Aspects of Modernization Processes*.
- 25) Warsztaty Analizy Dyskursu, Kazimierz Dolny, 11.2015, organizator: Katolicki Uniwersytet Lubelski, tytuł referatu: *Framing analysis – oferta analityczna dla badań nad dyskursem?*
- 26) Konferencja naukowa *Media – Dziennikarze – Wiedza. Media masowe w procesach rozpowszechniania i popularyzacji wiedzy naukowej*, Kraków 26–27.06.2014; organizator: Uniwersytet Jagielloński; tytuł referatu: *Upowszechnianie wiedzy – popularyzacja czy populizacja?*

- 27) Konferencja naukowa *Pamiętać Foucaulta. Władza, wiedza, opór we współczesnej refleksji badawczej*, Łódź 16–17.12.2014, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Współczesne ruchy protestu a opór w rozumieniu Michela Foucaulta*.
- 28) Konferencja naukowa *Teoretyczne i metodologiczne problemy badań tekstów pisanych*, Łódź 6–7.11.2014, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Popularyzacja i populizacja wiedzy w polskim dyskursie prasowym*.
- 29) Konferencja naukowa *Kultury kontestacji – dziedzictwo kontrkultury i nowe ruchy społecznego sprzeciwu*, Warszawa 20–21.11.2013, organizatorzy: Instytut Socjologii UW, Instytut Socjologii USKW, Oddział Warszawski PTS, „Stan Rzeczy” – czasopismo naukowe, referat: *Intelektualizacja sprzeciwu – elity symboliczne i nowe ruchy społecznego protestu*.
- 30) XV Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny *Co po kryzysie?*, Szczecin 11–14.09.2013, organizator: Polskie Towarzystwo Socjologiczne, referat: *Artysta i jego biedny. Sprzeczności zaangażowanych projektów inkluzji*.
- 31) Konferencja Europejskiego Towarzystwa Socjologicznego (11th ESA Conference 2013) *Crisis, Critique and Change*, Turyn 28–31.08.2013, organizator: European Sociological Association, referat: *Between Diagnosis and Prognosis – Media Instructions of the Economic Crisis in View of Framing Analysis Perspective*.
- 32) Międzynarodowa konferencja naukowa GlobE *Tekst naukowy wczoraj i dziś: wiedza – język (dyskurs) – przekład naukowy*, organizator: Uniwersytet Warszawski, Warszawa 20–22.05.2013, referat: *Perspektywa framing analysis – oferta analityczna dla badań nad dyskursem?*
- 33) Konferencja naukowa *Kultura jako pamięć. Posttradycyjne znaczenie przeszłości*, Warszawa 9–10.06.2011, organizator: Zakład Socjologii Kultury UW, referat: *Między uznaniem a marginalizacją. Niewygodna rola artystów w przewyżnianiu przeszłości*.
- 34) Dreiländerkongress: *Neuer Strukturwandel der Öffentlichkeit. III Kongres Socjologiczny Niemieckiego, Austriackiego i Szwajcarskiego Towarzystwa Socjologicznego*, Innsbruck 29.09–01.10.2011, referat: *Defining Agoraphilia – The Problem of Intellectual Support for Public Art*.

- 35) Konferencja naukowa *Tożsamość, stereotypy, nowoczesność*, Łódź 27–28.09.2010, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Biografie intelektualne socjologów-emigrantów*.
- 36) Międzynarodowa konferencja naukowa *Władca, władza – literackie doświadczenia Europejczyków*, Łódź 12–13.04.2010, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Władza współczesnych elit symbolicznych i ich rola w sferze publicznej w kontekście austriackich debat obrachunkowych*.

Przed uzyskaniem stopnia doktora

- 1) Międzynarodowa konferencja interdyscyplinarna *Styl – Dyskurs – Media*, Łódź 21–22.09.2009, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Wpływ elit symbolicznych na dyskurs publiczny: konstruowanie figury „kalającego własne gniazdo”*.
- 2) Konferencja naukowa *Komunikacja wizualna*, Tuczno 20–21.10.2008, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Symbolika i perswazja w sztuce publicznej*.
- 3) Międzynarodowa konferencja naukowa *GlobE Critical Discourse Analysis and Global Media*, Warszawa 18–20.09.2008, organizator: Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, referat: *Wiedza nieujarzmiona – fenomen austriackich „Nestbeschmutzer”*.
- 4) XIII Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny *Co nas łączy, co nas dzieli?*, Zielona Góra 13–15.09.2007, organizator: Polskie Towarzystwo Socjologiczne, referat: *Demokratyczny potencjał sztuki publicznej w przestrzeni miejskiej*.
- 5) Międzynarodowa konferencja naukowa *Felix Austria. Dekonstruktion eines Mythos?*, Łódź 15–17.11.2007, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Polityczne konteksty powojennego dramatu austriackiego*.
- 6) Międzynarodowa konferencja naukowa *Verbalisierung und Visualisierung der Erinnerung. Literatur und Medien in Österreich*, Łódź 27.09–01.10.2006, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Der österreichische Dialog mit dem kollektiven Gedächtnis und seine dramatischen Repräsentationsformen*.
- 7) Konferencja naukowa *Kulturowe konteksty dramatu współczesnego*, Łódź 22–23.04.2006, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Dynamika pamięci zbiorowej we współczesnym dramacie austriackim*.

- 8) Konferencja naukowa *Etos życia – etos sztuki*, Łódź 20–22.10.2005, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Dramat jako model metaforyczny. Z zagadnień współczesnej refleksji nad mimesis*.
- 9) XII Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny *Polska w Europie: uwarunkowania i perspektywy*, Poznań 15–18.09.2004, organizator: Polskie Towarzystwo Socjologiczne, referat: „*Praca nad tożsamością*” podczas międzynarodowych inicjatyw kulturalnych.
- 10) Konferencja naukowa *Teatr wobec anarchii*, Łódź 26.04.2004, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Teatr jako kulturowe przetworzenie dramatu społecznego*.
- 11) Konferencja naukowa *Mimesis – redeskrpcja – symulacja. Problematyka reprezentacji w dramacie i myśli dramatologicznej lat 90.*, Łódź 04–06.11.2004, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Paula Ricoeura interpretacja mimesis*.
- 12) Konferencja naukowa *Pomiędzy „nim” a „mną”. Dialog dramatyczny jako przestrzeń mediacji*, Łódź 16–17.05.2003, organizator: Uniwersytet Łódzki, referat: *Dyskurs w dramatach Wernera Schwaba*.

6. Wykaz udziału w komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych lub międzynarodowych, z podaniem pełnionej funkcji.

Po uzyskaniu stopnia doktora

- 1) Udział w Komitecie organizacyjnym i naukowym konferencji naukowej *Nowa władza komunikacji: aktorzy, przestrzenie, techniki*, Łódź 21–22.09.2023, organizator: Sekcja Badań Komunikacji Społecznej PTS, Uniwersytet Łódzki.
- 2) Organizator grupy tematycznej w ramach XVI Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego *Solidarność w czasach nieufności* (Grupa 65: *Społeczeństwo polskie we współczesnych opowieściach medialnych i popkulturowych*), Gdańsk 14–17.09.2017, organizator: Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Uniwersytet Gdański.
- 3) Udział w Komitecie organizacyjnym i naukowym konferencji naukowej *Demokratyzacja debaty publicznej: Zagadnienia teoretyczne i badania dyskursu*, Łódź 18–19.04.2016, organizator: Zakład Badań Komunikacji Społecznej UŁ, Uniwersytet Łódzki.

- 4) Współorganizator (z dr. Jerzym Stachowiakiem) grupy tematycznej: *Cultural Aspects of Modernization Processes* podczas konferencji naukowej *Gospodarka i Społeczeństwo*, Łódź 09.2015, organizator: Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny UŁ.
- 5) Udział w Komitecie organizacyjnym i naukowym konferencji naukowej *Pamiętać Foucaulta. Władza, wiedza, opór we współczesnej refleksji badawczej*, Łódź 16–17.12.2014, organizator: Uniwersytet Łódzki.

Przed uzyskaniem stopnia doktora

- 1) Udział w Komitecie organizacyjnym i naukowym konferencji naukowej *Teatr wobec anarchii*, Łódź 26.04.2004, organizator: Uniwersytet Łódzki.
- 2) Udział w Komitecie organizacyjnym i naukowym konferencji naukowej *Mimesis – redeskrpcja – symulacja. Problematyka reprezentacji w dramacie i myśli dramatologicznej lat 90.*, Łódź 04–06.11.2004, organizator: Uniwersytet Łódzki.
- 3) Udział w Komitecie organizacyjnym i naukowym konferencji naukowej *Pomiędzy „nim” a „mną”. Dialog dramatyczny jako przestrzeń mediacji*, Łódź 16–17.05.2003, organizator: Uniwersytet Łódzki.

7. Wykaz uczestnictwa w pracach zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych, z podziałem na projekty zrealizowane i będące w toku realizacji, oraz z uwzględnieniem informacji o pełnionej funkcji w ramach prac zespołów.

Projekty w toku realizacji

1. Kierownik w projekcie badawczym konkursu głównego Polsko-Niemieckiej Fundacji na Rzecz Nauki (Deutsch-Polnische Wissenschaftsstiftung) *Der Diskurs der symbolischen Eliten über den Krieg in der Ukraine: Ein polnisch-deutscher Vergleich (Dyskurs elit symbolicznych na temat wojny w Ukrainie. Porównanie polsko-niemieckie)*; instytucja wnioskująca: Uniwersytet Łódzki, instytucja partnerska: Justus-Liebig-Universität Giessen (umowa nr 100-2025-00956; termin realizacji projektu: lata 2025-2027).

Projekty zrealizowane

1. Wykonawca w projekcie badawczym Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki *Komunikowanie publiczne w Polsce – ujęcie inter- i multidyscyplinarne* (umowa nr 0114/NPRH2/H11/81/2013, termin realizacji: lata 2013-2017, kierownik projektu: Marek Czyżewski).
2. Wykonawca w projekcie Polsko-Niemieckiej Fundacji na rzecz Nauki (Deutsch-Polnische Wissenschaftsstiftung) *Der europäische Andere in polnischen und deutschen öffentlichen Diskursen* (*Europejski Inny w polskich i niemieckich dyskursach publicznych*) prowadzonym przez Zakład Badań Komunikacji Społecznej UŁ oraz Institut für Soziologie Justus-Liebig-Universität w Giessen (umowa nr 200408, termin realizacji: 2017 rok, kierownik projektu: Marek Czyżewski).
3. Wykonawca w projekcie badawczym *Zaprojektowane w Polsce. Analiza potencjału ekonomicznego polskiego rynku wzornictwa* (instytucja finansująca projekt: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Grant 02621/17, termin realizacji: 2017 rok, kierownik projektu: Izabela Franckiewicz-Olczak).
4. Wykonawca w projekcie badawczym *Edukacja artystyczna i popularyzacja sztuki w Polsce. Analiza i ewaluacja projektów kierowanych do dzieci i młodzieży* (instytucja finansująca projekt: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Grant 07340/16/FPK/NCK, termin realizacji: lata 2016-2017, kierownik projektu: Izabela Franckiewicz-Olczak).

We wszystkich projektach badawczych, w których pełniłem rolę wykonawcy, moje obowiązki obejmowały udział w pracach koncepcyjnych i metodologicznych oraz realizację badań właściwych, w tym gromadzenie i analizę materiału badawczego. Obejmowały również interpretację uzyskanych wyników, ich opracowanie w formie raportów i publikacji naukowych oraz upowszechnianie rezultatów poprzez wystąpienia konferencyjne i współpracę zespołową przy przygotowywaniu opracowań końcowych.

8. Wykaz członkostwa w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych wraz z informacją o pełnionych funkcjach.

- Polskie Towarzystwo Socjologiczne (członek od 2004 r., członek Zarządu Oddziału Łódzkiego w latach 2015–2017, członek Sekcji Badań Komunikacji Społecznej od 2023 r.).
- DiscourseNet International Association of Discourse Studies (członek od 2023 r.).

9. Wykaz staży w instytucjach naukowych lub artystycznych, w tym zagranicznych, z podaniem miejsca, terminu, czasu trwania stażu i jego charakteru.

Niemcy: 6-miesięczny staż w Otto-Von Guericke Universität Magdeburg w ramach stypendium dla doktorantów – badania związane z pracą nad doktoratem *Austriackie spory o trudną przeszłość. Artyści – sfera publiczna – demokracja* (Luty-Lipiec 2006 roku).

10. Wykaz członkostwa w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism wraz z informacją o pełnionych funkcjach (np. redaktora naczelnego, przewodniczącego rady naukowej itp.).

Nie dotyczy.

11. Wykaz recenzowanych prac naukowych lub artystycznych, w szczególności publikowanych w czasopismach międzynarodowych.

Nie dotyczy.

12. Wykaz uczestnictwa w programach europejskich lub innych programach międzynarodowych.

Z uwagi na sytuację rodzinną nie mogłem brać udziału w programach mobilnościowych Erasmus+ Staff Mobility. Ograniczone możliwości dłuższych wyjazdów zagranicznych wynikały ze sprawowania opieki nad chorującymi rodzicami. Mimo to utrzymywałem regularne kontakty z partnerami z ośrodków zagranicznych, uczestniczyłem w konferencjach międzynarodowych oraz rozwijałem współpracę badawczą w formule zdalnej i poprzez krótsze wizyty robocze.

13. Wykaz udziału w zespołach badawczych, realizujących projekty inne niż określone w pkt. II.4.

Nie dotyczy.

14. Wykaz uczestnictwa w zespołach oceniających wnioski o finansowanie badań, wnioski o przyznanie nagród naukowych, wnioski w innych konkursach mających charakter naukowy lub dydaktyczny.

Nie dotyczy.

III. WSPÓŁPRACA Z OTOCZENIEM SPOŁECZNYM I GOSPODARCZYM

1. Wykaz dorobku technologicznego.

Nie dotyczy.

2. Współpraca z sektorem gospodarczym.

Nie dotyczy.

3. Wykaz uzyskanych praw własności przemysłowej, w tym uzyskanych patentów krajowych lub międzynarodowych.

Nie dotyczy.

4. Wykaz wdrożonych technologii.

Nie dotyczy.

5. Wykaz wykonanych ekspertyz lub innych opracowań wykonanych na zamówienie instytucji publicznych lub przedsiębiorców.

Nie dotyczy.

6. Wykaz udziału w zespołach eksperckich lub konkursowych.

Nie dotyczy.

7. Wykaz projektów artystycznych realizowanych ze środowiskami pozaartystycznymi.

– *Ciało/Umysł* 20. Międzynarodowy Festiwal Sztuki Tańca i Performansu. Stworzenie autorskiego scenariusza panelu dyskusyjnego pt. *Re/wizje ciało, czas i performanse pamięci* oraz moderowanie rozmów z artystami (Iloną Trybułą, Hanną Raszewską-Kursą i Jackiem Przybyłowiczem) w trakcie 20. Festiwalu *Ciało/Umysł* (Warszawa 6.08–17.10.2021).

– Wystawa *Notes ryski. Śladem linii Wacława Szpakowskiego* prezentowanej w Muzeum Sztuki w Łodzi, 11–24.11.2020. Współorganizacja i prowadzenie dyskusji wokół wystawy z kuratorką Ingą Lāce i artystą Janem Simonem. Autorska analiza wystawy *Notes ryski. Śladem linii Wacława Szpakowskiego* zamieszczona na kanale YouTube Muzeum Sztuki.

– 21. Międzynarodowy Festiwal Konfrontacje Teatralne, Lublin 6.10–15.10.2016, organizator: Centrum Kultury w Lublinie, udział w panelu dyskusyjnym *Wokół Placu Bohaterów. Rozmowa o ostatnim dramacie Thomasa Bernharda*.

IV. DANE NAUKOMETRYCZNE

Podstawą danych naukometrycznych jest baza Google Scholar, ponieważ zapewnia ona najszerszy zasięg rejestrowania publikacji oraz cytowań w dyscyplinie nauki społecznej. W szczególności uwzględnia także prace, które nie zawsze znajdują odzwierciedlenie w innych bazach bibliometrycznych, a które mają istotne znaczenie dla dorobku naukowego w tej dziedzinie.

1. Impact Factor (w dziedzinach i dyscyplinach, w których parametr ten jest powszechnie używany jako wskaźnik naukometryczny).
Nie dotyczy.
2. Liczba cytowań publikacji wnioskodawcy, z oddzielnym uwzględnieniem autocytowań:
206 (121 od 2020 roku) (stan na 17.10.2025)
3. Indeks Hirscha: 7

Informacje zawarte w pkt. IV powinny wskazywać również na bazę danych, na podstawie której zostały podane. Przy wyborze tej bazy należy zwracać uwagę na specyfikę dziedziny i dyscypliny naukowej, w której kandydat ubiega się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

.....
(podpis wnioskodawcy)